

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra trestního práva

Trest smrti v Československé republice

Bakalářská práce

Death penalty in Czechoslovakia

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

JUDr. Pavel Borčevský, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Jan Bláha

PRAHA

2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 14. března 2022

.....

Jan Bláha

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval JUDr. Pavlu Borčevskému, Ph.D. za cenné rady, odborné připomínky k tématu a vstřícnost při vedení mé bakalářské práce. Díky patří též mé rodině, která mi byla vždy oporou, a panu Bc. Romanu Chybíkovi za jeho rady a pomoc při zpracovávání předkládané kvalifikační práce.

Anotace

Teoretická část práce se věnuje nejprve teorii trestu a jeho účelu a funkcím, s důrazem na nejvyšší trest. Následují kapitoly věnované argumentům zastánců a odpůrců trestu smrti a vývoji veřejného mínění v České republice. Zmíněn je také stav trestu smrti ve světě a jeho historie na našem území. První kapitola praktické části obsahuje analýzu statistických dat ve vztahu k trestu smrti na našem území. Druhá za užití obdobných metod popisuje četnost ukládání jednotlivých trestů za trestný čin vraždy v letech 2016 až 2020. Výsledkem práce je podrobná analýza vývoje trestu smrti na našem území se zaměřením na četnost jeho ukládání a výkonu, právní normy, které jej připouštěly i důvody, které v minulém století vedly k vynesení rozsudku smrti. V závěru je na základě komparace kapitol praktické části nastíněn možný budoucí vývoj trestání za zvláště závažný zločin vraždy.

Klíčová slova

Trest smrti – absolutní trest – poprava – výjimečný trest – odnětí svobody na doživotí – teorie trestu a trestání – zvláště závažný zločin – vražda – politické trestné činy – retribuční trestné činy

Annotation

The theoretical part of this thesis is first focused on the theory of punishment as well as its purpose and functions, especially in regards to capital punishment. This is followed by chapters examining the arguments of advocates and opposers of capital punishment and the evolution of the general public opinion in regard to the death penalty here in the Czech Republic. Also mentioned is the state of capital punishment globally and its history here in our country. The first chapter of the practical section contains an analysis of statistical data in regards to capital punishment here in our Country. The second, using similar methods, presents the frequency of imposing capital punishment for homicide cases between 2016 and 2020. The result of this work is a detailed analysis of the evolution of capital punishment in our country, focusing on the frequency of its imposition as well as its execution, the legal norms which permitted it and the various reasons which have led to its imposition in the last century. Finally, the possible evolution of punishment particularly for serious crimes such as murder is examined through comparison of the previous chapters from the practical part of the thesis.

Keywords

Death penalty – capital punishment – execution – exceptional penalty – life imprisonment – theory of penalty – especially grave crime – murder – political crimes – retributive crimes

Obsah

Úvod.....	8
1 Teoretická část	10
1.1 Trestněprávní sankce a zásady jejich ukládání.....	10
1.2 Pojem trestu.....	12
1.3 Teorie trestání a účel trestu	14
1.3.1 Absolutní teorie.....	15
1.3.2 Relativní teorie.....	15
1.3.3 Smíšené teorie	16
1.4 Účel trestu v českém právním prostředí.....	17
1.5 Funkce trestu	18
1.6 Funkce trestu smrti.....	18
1.7 Argumenty retencionistů a abolicionistů.....	21
1.7.1 Argumenty retencionistů.....	21
1.7.2 Argumenty abolicionistů	24
1.8 Současný pohled na trest smrti – veřejné mínění v České republice....	29
1.9 Stav a perspektiva trestu smrti ve světě.....	36
1.10 (Ne)možnost znovuzavedení trestu smrti v České republice	38
1.10.1 Všeobecná deklarace lidských práv OSN.....	39
1.10.2 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech	39
1.10.3 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	41
1.10.4 Listina základních práv Evropské unie	41
1.10.5 Ústava a Listina základních práv a svobod České republiky	42
1.11 Historie trestu smrti na území dnešní České republiky	43
1.11.1 Habsburská monarchie, Rakouské císařství a Rakousko-uherská monarchie.....	44
1.11.2 Československá první republika.....	45

1.11.3	Protectorát Čechy a Morava.....	47
1.11.4	Třetí republika a retribuce.....	49
1.11.5	Československá republika v letech 1948 – 1989/1991.....	51
1.11.6	Česká republika.....	55
2	Praktická část	60
2.1	Tresty smrti uložené československými soudními orgány v letech 1918 až 1989 ve věcech retribučních, politických a kriminálních deliktů	60
2.2	Tresty ukládané českou justicí pro zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, v letech 2016 až 2020	71
	Závěr.....	77
	Seznam použité literatury.....	79
	Seznam příloh.....	85

Úvod

Trest smrti je mimořádný fenomén hmotného trestního práva. Byť jde o trestní sankci již více než 30 let na našem území neukládanou, diskuse o ní stále budí vášně, a to jak mezi odbornou, tak laickou veřejností. Ilustrací toho budiž stále nově vycházející odborné publikace, vysokoškolské kvalifikační práce, články, ale také nové průzkumy veřejného mínění. Nikdy nešlo o prostý institut trestního práva nebo *jednu z mnoha* trestněprávních sankcí. Již velmi dlouhou dobu, minimálně od období osvícenství, si lidé uvědomovali mimořádnost absolutního trestu. Toto však není možné zaměřovat s otázkami o jeho přípustnosti nebo správnosti – jejich – snad definitivní – vyřešení trvalo Evropě dalších skoro tři sta let.

Práce není všeobsahujícím textem o nejvyšším trestu. Jejím prvním dílčím cílem je čtenáře uvést do teorie trestu a trestání, z této poté vyjít a trest smrti zařadit do kontextu ostatních trestů a dalších trestněprávních sankcí. Obligatorní součástí takových prací je též historický vývoj této sankce, kterému je věnována samostatná kapitola. K této je třeba podotknout, že ji nelze vnímat pouze jako výčet historických jmen, dat a kodexů, ale jako součást nutnou k pochopení současné situace a důvodů, které vedly ke zrušení trestu smrti nejen u nás – proto považuji za vůbec nejdůležitější se v historickém přehledu zaměřit na to, za jaké trestné činy byli odsouzení v tom kterém období popravováni.

Práce neposkytuje ani odpověď na otázku, zda je zrušení trestu smrti správné, byť autorův postoj bude z některých pasáží čtenáři znám. *De lege lata* je přípustnost trestu smrti jasně a definitivně vyřešena. Z akademické obce nezaznívají ani návrhy *de lege ferenda* – má se za to, že aktuální stav je v souladu se všeobecným přesvědčením v této otázce. Je ovšem pravdou, jak z četných průzkumů veřejného mínění vyplývá, že zrušení této sankce velmi výrazně předcházelo názoru veřejnosti nejen v České republice.

Cílem práce je srovnání výsledků historické analýzy důvodů, které vedly ke zrušení trestu smrti, a současného stavu trestání za zvláště závažný zločin vraždy. Tento byl vybrán proto, že od roku 1962 bylo všech 101 odsouzených popraveno výhradně za spáchání tohoto trestného činu. V praktické části proto byly využity metody analýzy a syntézy statistických dat z uvedených zdrojů, a to na podkladě analýzy a komparace pramenů tvořených odbornými knižními zdroji, vysokoškolskými kvalifikačními pracemi, právními normami účinnými i již

neúčinnými a dalšími, zejména internetovými, zdroji. Výsledkem toho je v závěru práce nastínění možného budoucího vývoje trestání za nejzávažnější zločiny.

Je zřejmé, že vzhledem k povaze tématu, bude v práci předestřeno mnoho otázek, ale jen na velmi málo z nich najde čtenář v textu jednoznačnou odpověď. Právo, stejně jako další ryze lidské fenomény, vzniká diskursem v nejširším slova smyslu, na jehož počátku zpravidla stojí otázka. Právo je potom souborem odpovědí, na jejichž správnosti existovala shoda. Předkládaná práce vychází ze stejného principu – na položené otázky nabízí možné odpovědi, jejichž správnost je ale možné ověřit pouze širší diskusí a dalšími předloženými argumenty.

1 Teoretická část

1.1 Trestněprávní sankce a zásady jejich ukládání

Trestněprávní sankce lze považovat za jeden ze základních nástrojů trestního práva. Prostřednictvím těchto sankcí jsou realizovány v různé míře jednotlivé funkce trestního práva, a to na základě individuální trestní odpovědnosti osoby, která se protiprávního jednání dopustila. K uložení sankce lze přistoupit v momentě, kdy je represivní působení trestního práva nezbytné a zároveň není možné dosáhnout naplnění reparačního a preventivního cíle vyvozením jiné odpovědnosti než-li trestní.¹ Trestní právo, jakož i sankce v něm obsažené, nelze uplatnit tam, kde je možné vystačit s prostředky jiných právních odvětví – toto je vyjádřeno základní zásadou trestního práva, která jasně stanoví, že toto odvětví práva veřejného je právem *ultima ratio*, tedy že jeho prostředky, včetně zmíněných sankcí, lze využít až tam, kde jsou jiné prostředky ochrany práv fyzických a právnických osob vyčerpány, neúčinné nebo nevhodné.² Obecně je tato zásada známa též jako *zásada subsidiarity trestní represe*.

Trestními sankcemi, dle § 36 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, v současné době rozumíme tresty a ochranná opatření. Z uvedeného vyplývá, že jiná opatření nebo důsledky jiných rozhodnutí za trestní sankce ve smyslu trestního zákoníku považovat nelze – v případě dospělých osob lze tedy hovořit o dualismu trestněprávních sankcí. Jinak je tomu v případě osob mladistvých, kde je upřednostněna koncepce monistická a jedinou sankcí je opatření – i když v různých podobách.³ V obou případech je však trestním sankcím společný obecný účel, a to ochrana společnosti před kriminalitou. V případě trestů i ochranných opatření se jedná o právní následek protiprávního jednání – trestného činu nebo činu jinak trestného.⁴

Dvoukolejná paralelní koncepce trestních sankcí byla využita i v předchozím zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon, který v § 2 [Prostředky] stanovil, že:

¹ BORČEVSKÝ, Pavel. *Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. ISBN 978-80-7380-866-2, str. 240.

² Nález Ústavního soudu České republiky, sp. zn. II.ÚS 413/04, ze dne 3. 3. 2005

³ BORČEVSKÝ, Pavel. *Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. ISBN 978-80-7380-866-2, str. 240.

⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3, str. 475.

„Prostředky k dosažení účelu trestního zákona jsou pohrůžka tresty, ukládání a výkon trestů a ochranná opatření.“ V zákoně však nebylo užito pojmu „sankce“.⁵

Dualistická koncepce sankční politiky trestního zákona je výsledkem střetu klasické a pozitivistické školy trestního práva a jistým kompromisem mezi pojetím trestněprávních sankcí oběma těmito směry. Klasická škola považovala za jedinou přijatelnou sankci tu, která je přímo úměrná vině pachatele. V klasickém pojetí je tedy trestněprávní sankce výhradně trestem, u nějž navíc dominuje odplatná funkce. V tomto pojetí je uložením trestu sledována jeho samotná podstata, nikoliv však další společenské cíle. Přitom klasikové vycházejí z dvojí negace – negací negativního jednání má být znovuobnoven pozitivní - původní stav. V pozitivistickém chápání ukládání trestněprávních sankcí je sledován zcela odlišný cíl, a to předcházení trestné činnosti. Pozitivistická škola bere v úvahu osobnost pachatele, jeho nebezpečnost pro společnost a možnost jeho nápravy, a klade si za cíl prostřednictvím opatření působit na osobu pachatele ve snaze předejít dalšímu páčání trestné činnosti. Z výše uvedeného nelze ovšem usuzovat na směr vhodnější, správnější, spravedlivější nebo snad účinnější. Zároveň je třeba zdůraznit, že ne všechna pozitivisty navrhovaná opatření jsou pro pachatele příznivější – kupříkladu pro některé recidivisty, zejména páchající méně závažnou majetkovou trestnou činností, by byla uložená opatření zjevně závažnější, než-li klasiky ukládané tresty, které mají přímo odpovídat „spáchanému zlu“. V souhrnu lze říci, že klasici trestají proto, že byl spáchán trestný čin, naproti tomu pozitivisté trestají (respektive ukládají opatření) proto, aby k trestné činnosti dále nedocházelo.⁶

Obecné zásady pro ukládání trestních sankcí formuluje zákonodárce v § 37 a 38 trestního zákoníku. V § 37 odst. 1 jde o zásadu zákonnosti – tedy o zásadu, že trestní sankce lze ukládat jen na základě trestního zákona. Trestním zákonem se dle § 110 rozumí zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a dle povahy věci také zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických

⁵ Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon* ve znění k 1. 8. 1965

⁶ NAVRÁTILOVÁ, Jitka. *Ochranná opatření de lege lata a de lege ferenda*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce neuveden, str. 2-3.

osob a řízení proti nim. Zásadu zákonnosti lze považovat za samotný základ a nejdůležitější obecnou zásadu ukládání sankcí. V § 37 odst. 2 je zakotvena zásada humanity – vyjádřena tak, že nelze ukládat kruté a nepřiměřené sankce a výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost. Za sankci, kterou nelze uložit v souladu s tímto ustanovením, lze považovat mimo jiné i trest smrti – šlo by o sankci zcela zjevně krutou. Dále v § 38 jsou zakotveny zásady týkající se přiměřenosti trestních sankcí – zásada přiměřenosti, subsidiarity přísnější sankce a zohlednění zájmů poškozeného.⁷

Vedle obecných zásad pro ukládání trestních sankcí jsou stanoveny též obecné zásady pro ukládání trestů (§ 39 – 45) a obecné zásady pro ukládání ochranných opatření (§ 96 – 99).

1.2 Pojem trestu

Trestem ve smyslu trestního práva rozumíme zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání uvedené v trestním zákoně. Pojem *trest* byl v předchozím zákoně č. 140/1961 Sb. vymezen pomocí jeho účelu, a to v ustanovení § 23. V současně účinném trestním zákoníku není legální definice pojmu *trest* uvedena, ani není zákonně vymezen jeho účel. Trest lze však definovat pomocí typických znaků, které vycházejí z obecných zásad pro ukládání sankcí a trestů, jakož i ze zásad samotného trestního práva a jeho ústavních základů. Pro tresty platí, stejně jako pro trestní právo samotné, že jejich základním účelem je ochrana společnosti před trestnou činností. Tato ochrana je realizována prostřednictvím jak individuální, tak generální prevence – jednotlivé prvky trestu působí jak na jedince samotného, tak na společnost jako celek.⁸ V každém případě má trest odradit od páchání další trestné činnosti, a to jednotlivce i další jedince ve společnosti.

Nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 1998 k *hlediskům represe a prevence při ukládání trestu* uvádí, že: „...Účel trestu, vymezený v § 23 trestního zákona, je koncipován jako struktura dílčích cílů a konečného cíle, jež spolu vytvářejí jeden celek. Trest ukládaný pachateli v sobě spojuje jak moment trestní represe a

⁷ BORČEVSKÝ, Pavel. *Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. ISBN 978-80-7380-866-2, str. 241.

⁸ Tamtéž, str. 243

prevence k němu samotnému (individuální represe a individuální prevence), tak i moment výchovného působení na ostatní členy společnosti (generální prevence)...“⁹ K uvedenému Nálezu je nutné podotknout, že odkaz na ustanovení § 23 se vztahoval k dnes již neúčinnému trestnímu zákonu č. 140/1961 Sb. Přesto Nález neztrácí na aktuálnosti a princip jednoty trestní represe a prevence je stále jednou z hlavních zásad ukládání trestů – v rámci každého uloženého trestu musí být represivní a preventivní působení v přísné rovnováze.

Jde o prostředek státního donucení – Tlapák Navrátilová uvádí, že v českém právním prostředí je „*trest prostředkem státního donucení, který stát užívá k ochraně zájmů chráněných trestním zákonem, ochraně společnosti před trestnými činy a jejich pachateli.*“¹⁰

Podle ustanovení čl. 90 zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy ČR, a čl. 40 zákona č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod, může o uložení trestu rozhodnout výhradně soud – tedy jedna ze tří složek státní moci.

Trest lze uložit výhradně pachateli trestného činu a důsledky výkonu uloženého trestu by na okolí odsouzeného měly dopadat pouze minimálně. Zároveň s tím je nutné při volbě druhu a stanovení výměry sankce brát v úvahu konkrétní okolnosti spáchaného trestného činu – uvážit přitěžující i polehčující okolnosti, možnosti znovuzачlenění odsouzeného do společnosti i zájmy poškozených (obětí) daného konkrétního trestného činu.

Samotnou podstatou uložení trestu je způsobení újmy pachateli trestného činu. Platí, že trestní odpovědnost není přičitatelná nikomu jinému, než právě samotnému (individuálně určenému) pachateli konkrétního trestného činu. Vinu a s ní spojený trest nesmí nést jakákoliv jiná osoba odlišná od pachatele trestného činu. Podoba způsobené újmy je přísně stanovena trestním zákonem. Jde o různé závažné zásahy do občanských práv – zejména do osobní svobody nebo vlastnického práva. Stále je však nutné mít na zřeteli obecné zásady pro ukládání sankcí a trestů a ukládat pouze ty tresty, které jsou s nimi v přísném souladu.

⁹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 23. 4. 1998, sp. zn. IV. ÚS 463/97.

¹⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3, str. 397.

Trest lze uložit jen na základě zákona, a to pro trestný čin v zákoně přímo uvedený. Sankcionování je v celé své šíři ovládáno zásadami *nulla poena sine lege* (není trestu bez zákona) a *nullum crimen sine lege* (není zločinu – rozumějme trestného činu – bez zákona). Jde o dvě blízké základní zásady, které neurčují pouze ukládání trestů, ale i jiných trestněprávních sankcí. Jedna zásada logicky navazuje na druhou a vytváří tak logický řetězec nutných podmínek pro uložení trestu – nejprve je nutné čin za trestný v zákoně označit, poté dojít zjištění konkrétní osoby, která se daného činu dopustila (avšak až poté, co byl za trestný zákonem označen). Až následně je možné za konkrétní, v zákoně uvedený, trestný čin individuálně určené osobě pachatele uložit na základě zákona konkrétní trest. Obě zásady jsou součástí znění čl. 39 zákona č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod.

S uloženým trestem je nedílně spojeno též společenské odsouzení. Společnost odsuzuje jednak samotné trestné činy a jednak i jejich konkrétně určené pachatele. Společenské odsouzení hraje důležitou roli v rámci působení trestu na jedince i celou společnost a rozvíjí tak individuální i generální prevenci kriminality.

Trestem nejsou jakákoliv jiná opatření či sankce ukládaná na základě jiného zákona nebo dle jiných předpisů, proces jejichž ukládání nenaplnuje znaky shora uvedené. Například v případě řízení o správních deliktech nejsou ukládanými sankcemi v žádném případě tresty.¹¹

1.3 Teorie trestání a účel trestu

Teorie trestání nebo též teorie účelu trestu jsou koncepce, které se postupem času vyvinuly v rámci nauky o trestu, jeho pojetí a účelu. Z dnešního pohledu můžeme různé koncepce pojetí účelu trestu rozdělit na dva základní směry – absolutní a relativní teorie. Tyto směry jsou reprezentovány konkrétními koncepcemi a teoriemi, které definují účel trestu, jeho jednotlivé složky a působení na jedince, jakož i na společnost. Vzájemnou interakcí v čase se v relativně nedávné historii utvořil směr nový – smíšené nebo též slučovací teorie trestu.

¹¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3, str. 398-399.

1.3.1 Absolutní teorie

Absolutní (taliační, z lat. *ius talionis* – právo msty) teorie jsou ty vůbec nejstarší. Základní zásadou těchto teorií je *punitur, quia peccatum est* (lat. trestá se, protože bylo spácháno zlo). Absolutní teorie, reprezentované teorií odplaty, vycházejí z filozofie indeterminismu – tedy, že pachatel se trestného činu dopustil vědomě, ze své svobodné vůle a je si vědom možných následků činu. Trest má být trestem sám o sobě a nesměřuje k individuálně určené osobě pachatele ani k jeho nápravě. Trest má být dle teorie odplaty přímo úměrný vině pachatele a má způsobit pachateli stejnou újmu. Mezi zastánce teorie odplaty patřili mimo jiné Tomáš Akvinský, Georg Wilhelm Friedrich Hegel nebo Immanuel Kant.¹²

Tlapák Navrátilová k tomu uvádí, že teorie odplaty našla své místo v rámci tzv. klasické školy trestního práva. Aristoteles považuje odplatu za jediný prostředek k obnově spravedlnosti. Hegel navazuje koncepcí negace – říká, že jedině spravedlivý trest (tedy trest úměrný vině pachatele a způsobenému zlu) je cestou ke zrušení zločinu a rehabilitaci pachatele. Kant při svém pojetí trestu vychází z širší filozofie kategorického imperativu a dochází k závěru, že zaslouženým trestem je ten, který odpovídá vině, tedy způsobenému činu.¹³

Vicherek dodává, že: „...v posledních letech zažívají absolutní teorie určitou renesanci, především v USA a Skandinávii. Vyvolaly ji zejména neuspokojivé výsledky resocializačních metod zacházení s pachateli.“¹⁴

1.3.2 Relativní teorie

Jsou představovány teoriemi odstrašení, rehabilitace, eliminace a restituce nebo kompenzace. Hlavním účelem trestu je dle relativních teorií prevence – zejména ve vztahu ke konkrétnímu pachateli. Zastánci relativních teorií mají za to, že preventivním působením trestu na daného jedince je možné účinně chránit celou společnost před možnou budoucí trestnou činností. Při ukládání trestu, snad

¹² RASZKOVÁ, Tereza, Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: Vězeňství*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-716-9, str. 43.

¹³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3, str. 396.

¹⁴ NOVOTNÝ, Oto, Marie VANDUCHOVÁ a kol. *Trestní právo hmotné – obecná část I*. 5. jubilejní a zcela přepracované vydání. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-258-7, str. 33. Převzato z VICHEREK, Roman. *Účel trestu* [online]. Epravo.cz, 2013. [cit. 3. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>

lépe řečeno opatření, je nutné přihlédnout ke konkrétním okolnostem, a zvláště pak k osobnosti pachatele. To vystihuje latinské *punitur, ne peccetur* (trestá se, aby nebylo pácháno zlo).

Mezi relativní teorie je možné zařadit též teorii psychologického donucení Paula Johanna Anselma von Feuerbacha (1775 – 1833), která rozlišovala mezi dominantní generální prevencí a sekundární individuální prevencí.¹⁵

Beccaria k teorii odstrašení trestem uvádí, že: „*odstrašující účinek nespočívá v přísnosti, ale v neodvratnosti trestu.*“¹⁶

Relativním teoriím účelu trestu je společné to, že považují pachatele za napravitelného pomocí vhodně zvoleného opatření, v rámci kterého bude potlačena složka retribuice, a naopak bude kladen vyšší důraz na vhodné výchovné působení na pachatele.

Zastánce nachází relativní teorie trestání mezi osobnostmi tzv. pozitivistické školy trestního práva a sociologické školy, mezi které patří např. Franz von Liszt nebo Cesare Lombroso.¹⁷

1.3.3 Smíšené teorie

Slučovací teorie patří mezi nejmladší. Jejich zastánci se snaží z teorií jak absolutních, tak relativních vybrat některé, dle jejich názoru vhodné a pozitivní znaky, a tyto spojit ve vhodném poměru. Sankční politika trestního zákoníku je postavena právě na smíšených teoriích účelu trestu, které propojují několik dílčích funkcí trestu a reflektují obecné zásady pro jejich ukládání.¹⁸ Byť v nyní účinném trestním zákoníku není explicitně vymezen účel trestu, trestně právní nauka jej definuje obdobně jako v trestním zákoně předchozím, kde byl v § 23 vymezen trest pomocí jeho účelu.

¹⁵ RASZKOVÁ, Tereza, Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: Vězeňství*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-7169, str. 44.

¹⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3, str. 397.

¹⁷ Tamtéž, str. 397.

¹⁸ RASZKOVÁ, Tereza, Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: Vězeňství*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-7169, str. 45.

1.4 Účel trestu v českém právním prostředí

Mezi teorie, které se uplatní v českém trestním právu, patří teorie eliminační (vylučovací), teorie rehabilitační (nápravná) a teorie odstrašení.

Primárním účelem trestu je ochrana společnosti před kriminalitou, tedy před pachatelem trestné činnosti. Jde o společný cíl, jehož naplnění sledují všechny sekundární účely trestu.

Prvním dílčím účelem trestu je zamezit odsouzenému pachateli v dalším páchání trestné činnosti. Tento sekundární účel je realizován jak fyzickým znemožněním spáchání trestného činu, tedy fyzickou izolací (např. výkonem trestu odnětí svobody), tak i formou psychického působení a odstrašení.

Dalším dílčím účelem trestu je i výchovné působení na pachatele a snaha o to, aby v budoucnu vedl řádný život, tedy aby se dále nedopouštěl trestné činnosti. Výchova odsouzeného k vedení řádného života je akcentována zejména v oblasti opatření, která přímo sledují výchovný cíl. Výchovné působení na odsouzeného je součástí také výkonu trestu, např. odnětí svobody.

Uložením trestu je sledován i generálně preventivní účel, tedy snaha o preventivní působení na další členy společnosti. Tento účel trestu je uskutečňován prostřednictvím individuální prevence. Uložený trest a jeho neodvratnost je signálem ostatním členům společnosti, že trestná činnost je nebezpečná a nežádoucí. Zásadním je pro členy společnosti vědomí neodvratnosti trestu (nebo alespoň jeho pravděpodobnosti), nikoliv jeho přísnosti.

Jednotlivá hlediska účelu trestu musí být vždy v rovnováze, vhodně se doplňovat a společně tvořit jediný celek, který bude směřovat výhradně k ochraně společnosti před trestnou činností, jakožto všeobecnému účelu trestu. Zásadní je poměr generální k individuální prevenci, kdy obě sledují jediný společný účel, ale každá z nich jiným způsobem. Nesmí docházet k přílišnému upřednostnění jediného dílčího účelu trestu a tím k potlačení ostatních – například výchovného působení na pachatele s potlačením účelu trestu na ochranu společnosti před pachatelem trestných činů.¹⁹

¹⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3, str. 400-403.

1.5 Funkce trestu

Vedle účelu trestu a jeho jednotlivých dílčích částí je možné rozlišit určité funkce trestu. Funkce trestu se v různých měrách podílejí na dosahování dílčích účelů trestu, stejně jako všeobecného účelu, kterým je ochrana společnosti před pachateli trestných činů.

Nejstarší funkcí trestu je retribuce – odplata. V rámci absolutních teorií trestání se jedná v zásadě o jedinou funkci trestu. Klasická škola trestního práva považovala za správný trest ten, který naplní funkci odplatnou v takové míře, která odpovídá vině pachatele a způsobenému zločinu.

S retribuční funkcí úzce souvisí funkce regulativní či ochranná – funkcí všech trestních sankcí musí být ochrana společnosti před kriminalitou. Nedílnou součástí ochranného působení trestu je také jeho represivní a eliminační funkce spočívající v izolaci pachatele.

Nezanedbatelnou roli hraje funkce preventivní, naplňující účel generální a individuální prevence. Zejména v oblasti generální prevence trestné činnosti má zásadní vliv funkce odstrašující.

Zvláště v posledních letech se akcentuje funkce restorativní a s ní související funkce výchovná (rehabilitační). Optikou těchto dvou funkcí by měl trest sloužit k nápravě narušeného vztahu mezi pachatelem trestného činu a poškozenými. Současně je nutné volit ty tresty či opatření, které budou na pachatele vhodně výchovně působit ve snaze předejít další trestné činnosti. Je nutné podotknout, že čím vyšší důraz bude kladen na poslední dvě funkce, tím vyšší bude riziko selhání účelu trestu v konkrétních případech. To může vést až k frustraci veřejnosti nebo poškozených a snaze o zejména retributivní působení trestu.²⁰

1.6 Funkce trestu smrti

Funkce trestu smrti se svým výčtem nepříliš liší od funkcí jiných druhů trestů. Stejně jako jiné tresty, tak i trest smrti s sebou přináší širokou paletu různých funkcí, které plní. Zásadním rozdílem mezi trestem smrti a jinými tresty je však dominance některých vybraných funkcí trestu nad jinými. Funkce si konkurují i u

²⁰ RASZKOVÁ, Tereza, Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: Vězeňství*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-7169, str. 47.

jakýchkoliv jiných druhů trestů, které současně účinný český trestní zákoník zná, avšak nikdy ne tak vyhraněně. V zásadě je možné konstatovat, že všechny druhy trestů, jejichž taxativní výčet podává ustanovení § 52 trestního zákoníku, plní všechny výše uvedené funkce, byť každý jednotlivý druh trestu v různém poměru. U trestu smrti jsou vybrané funkce zcela potlačeny na úkor těch, které jsou z podstaty tohoto druhu trestu upřednostněny. Své tvrzení budu demonstrovat na pěti základních funkcích trestu, kterými jsou funkce retributivní, preventivní, rehabilitační, eliminační a restituční.

Retributivní funkce je v případě trestu smrti zcela dominantní. Už ze své podstaty a na základě historického vývoje je trest smrti vnímán především jako forma odplaty či pomsty. Dle učení klasické školy trestního práva je v určitých případech trest smrti právě tím trestem, který odpovídá pachatelově vině a odpovídajícím způsobem naplňuje v daném případě retributivní funkci. Na základě toho se ovšem nedá implikovat, že by snad trest smrti nebyl přípustný pro trestněprávní pozitivistickou školu.

Preventivní působení trestu je třeba dále rozdělit na působení generální a individuální. V otázce vztahu trestu smrti k individuální prevenci můžeme dojít k různým závěrům. Z jednoho úhlu pohledu by se mohlo zdát, že trest smrti plní svou individuálně preventivní funkci stoprocentně. Je faktem, že pachatel, který je odsouzen k trestu smrti a na němž je trest skutečně vykonán, nemá možnost se trestné činnosti znovu dopustit. Závažnou otázkou je ovšem to, zda je v takové situaci dodržena zásada subsidiarity přísnější sankce, která ukládá nutnost uložení té sankce, která v nejmenší možné míře a rozsahu zasáhne subjektivní práva pachatele a zároveň splní účel trestu. Z druhého úhlu pohledu se proto zdá, že trest smrti funkci individuálně preventivní v zásadě neplní. Trest smrti je z takového pohledu jakýmsi zjednodušením a zkratkou, která rezignuje na pokus o individuálně preventivní a výchovné působení trestu na jedince.

I přes velmi dlouhou historii trestu smrti je dodnes nezodpovězenou otázkou generálně preventivní působení trestu smrti. Není možné přesně určit, jaký konkrétní vliv na trestnou činnost v té které společnosti zavedení, ukládání nebo zrušení trestu smrti má nebo mělo. Lze se ovšem domnívat, že všeobecně preventivní funkce trestu smrti není tak silná, jako o ní hovoří zastánci absolutního trestu. Jako příklad uvádím období tzv. první republiky (1918-1938), kdy prezident

Tomáš Garrigue Masaryk svými četnými milostmi prakticky znemožnil výkon trestu smrti, byť by soudy stále hojně udělován. Přesto postoj presidenta Masaryka k trestu smrti neměl výraznější vliv na trestnou činnost co do jejího stavu, struktury nebo dynamiky (všeobecný nárůst kriminality po první světové válce byl způsoben spíše jinými faktory). Zastánci trestu smrti by pravděpodobně kontrovali situaci po roce 1989, kdy stav kriminality začal prudce růst. S ním se proměňovala také dynamika a struktura trestné činnosti. Nepříznivý stav se zhoršoval až do let 1998/9. V uvedeném období je ovšem pravděpodobnější zapříčinění dané situace vlivem překotných změn ve společnosti. Dnes již lze jen spekulovat nad tím, jak by se stav, struktura a dynamika kriminality proměňovaly ve stejné situaci, ovšem bez zrušení trestu smrti.

Rehabilitační funkce trestu je v případě trestu smrti zcela potlačena. Výkon trestu smrti znemožňuje nápravu jedince a navždy jej vylučuje ze společnosti. Na jednu stranu se jedná o přirozený důsledek tohoto druhu trestu, který ze své podstaty rehabilitaci vylučuje. Na druhou stranu je však otázkou, zda je absolutní vyloučení pokusu o rehabilitaci vždy namístě.

Na úkor snahy o rehabilitaci, nápravu a výchovné působení na pachatele je na maximální možnou úroveň vyzdvihnuta funkce eliminační. Je bez diskuse, že výkon trestu smrti plní eliminační funkci beze zbytku. Trest smrti plně chrání společnost před možnou budoucí trestnou činností odsouzeného. Vzhledem k tomu je argument zastánců trestu smrti postavený na jeho eliminační funkci stále platný a často zdůrazňovaný.

Trest smrti byl nebo stále je ukládán v případech těch vůbec nejzávažnějších zločinů. U takových trestných činů jsou jen velmi omezeny možnosti obnovy narušených sociálních vztahů mezi pachatelem a obětí. Nejčastěji jde o činy, kde úplná obnova a náprava narušeného vztahu není možná a na straně obětí i přes uložení a vykonání trestu přetrvává způsobená újma. Trest smrti se ovšem o naplnění restituční funkce ani nepokouší. Za jistou satisfakci lze vykonání trestu smrti považovat, nicméně spíše než o satisfakci ve smyslu restorativním, jde o částečné uspokojení z retribuice.

1.7 Argumenty retencionistů a abolicionistů

Většina argumentů ve vztahu k přípustnosti či nepřípustnosti trestu smrti staví na všeobecných funkcích trestu. Jak již bylo zmíněno, každý trest plní v různé míře jednotlivé funkce. Tyto naplňují dílčí účely trestu a směřují, nebo alespoň mají směřovat, k dosažení společného cíle (účelu) – ochrany společnosti před trestnou činností a jejími pachateli. Argumentace retencionistů i abolicionistů jsou tedy založeny na akcentaci jedné a potlačení jiné funkce trestu. Je pravdou, že vybrané funkce trestu smrti maximálně dominují nad jinými, které jsou zcela upozaděny. I to je jeden z důvodů, proč je tento krajní trest stále předmětem vášnivých a emotivních diskusí.

Argumentační souboj mezi zastánci a odpůrci absolutního trestu je ovšem k jeho povaze silně ovlivňován i řadou jiných hledisek, než-li těch ryze trestně právních. Trtková ve své diplomové práci *Trest smrti* podává demonstrativní výčet, který obsahuje již zmíněný pohled právní, ale také etický, historický, ekonomický a sociální. K tomu též uvádí, že ryzí retencionisté a abolicionisté tvoří určitý extrém.²¹ Pro ilustraci postojů obou názorových táborů ovšem využiji právě „prototypní“ argumenty z obou stran.

Přestože se otázka trestu smrti zdá být právně vyřešena, přinejmenším ve většině Evropy, diskuse o něm je stále aktuální, přitahuje velikou pozornost a budí emoce. Ilustrací tohoto tvrzení jsou mimo jiné pravidelné průzkumy veřejného mínění v České republice, které se dotazují respondentů na jejich postoj k trestu smrti. Blíže k průzkumům veřejného mínění CVVM viz *1.8 Současný pohled na trest smrti – veřejné mínění v České republice*.

1.7.1 Argumenty retencionistů

1.7.1.1 Odstrašení a generálně preventivní účinek

Jde o jeden z hlavních argumentů zastánců absolutního trestu. Ti poukazují na to, že trest smrti by měl více než kterýkoliv jiný trest nebo trestněprávní sankce odradit potenciální pachatele od nejzávažnějších trestných činů. Na podporu i proti tomuto argumentu vznikla řada více či méně propracovaných výzkumů – žádnému

²¹ TRTKOVÁ, Jana. *Trest smrti*. Praha, 2016. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, Veřejná správa. Vedoucí práce JUDr. Jan Vondráček, str. 24.

se však nepodařilo jednoznačně prokázat to, že trest smrti by zásadně odrazil od páchaní závažných trestných činů. Některé studie naopak přicházejí s tím, že trest smrti má „brutalizační“ účinek – k tomu blíže viz 1.7.2 *Argumenty abolicionistů*.²²

Nejvyšší trest by měl být ukládán pouze v případech spáchání mimořádně závažných zločinů, typicky vražd. Většina těchto činů je ovšem spáchána v afektu, případně pod vlivem omamných a psychotropních látek nebo v situaci mimořádného emočního rozrušení, též emočně či jinak psychicky labilními a narušenými jedinci. Ve všech těchto případech se hrozba trestem smrti ukázala jako zcela neúčinná.²³

Do určité míry ovšem trest smrti odstrašující účinek mít vždy bude. Nejsilnější bude u činů, které jsou plánovány a jejichž motiv je více méně racionální. Jako příklad, byť zcela extrémní, lze uvést období tzv. Heydrichiády, tedy období po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha ze dne 27. května 1942. Brutální tresty, které hrozily i za banální činy, měly zcela jistě generálně preventivní účinek. To mimo jiné z důvodu, že odbojová činnost byla pečlivě plánována a sledovala racionální cíle. Díky hrozbě trestem smrti se do těchto činností zapojily pouze jedinci mimořádně stateční, kteří si byli vědomi reálné možnosti ztráty vlastního života.

1.7.1.2 Pojistka a ochrana společnosti

Individuální prevenci plní trest smrti stoprocentně. Je jisté, že se odsouzený, na kterém byl trest smrti vykonán, již nebude dopouštět další trestné činnosti. Bestová připomíná, že vzhledem k subsidiaritě přísnějšího trestu, je uložení trestu smrti možné jen tehdy, kdy by existovala jistota toho, že se odsouzený bude trestné činnosti nadále dopouštět a zároveň stát není schopen ochranu společnosti zajistit jinak. Ve věci předpovídání chování pachatelů Bestová odkazuje na stanovisko Svazu amerických psychiatrů, předložené Nejvyššímu soudu Spojených států amerických, ve kterém bylo uvedeno, že: „...rozsáhlé výzkumy hovoří o tom, že i při optimálních předpokladech jsou nejméně dva ze tří

²² FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 83-86.

²³ BESTOVÁ, Cornelia C. *Trest smrti v německo-českém porovnání: inaugurační disertační práce k získání doktorátu na PF MU v Brně*. Brno: Doplněk, 1996. ISBN 80-85765-56-X, str. 16-17.

psychiatrických posudků, týkajících se dlouhodobé prognózy budoucí nebezpečnosti pachatele, nesprávné.“ Recidivou pachatelů nejzávažnějších zločinů, typicky vražd, kteří byli odsouzeni k trestu smrti, se zabýval také americký kriminolog Thorsten Sellin. Ten prokázal, že recidiva činů, za které by odsouzenému hrozil trest smrti, je zcela nepatrná.²⁴

1.7.1.3 Odplatná funkce

Odplatná funkce je nedílně spojena s každým trestem. Byla v zásadě jedinou funkcí trestu v klasickém pojetí trestního práva, kdy měl být trest přímo úměrný vině pachatele. Tomu odpovídá starověké „oko za oko, zub za zub“. Dnes je argument odplatnou funkcí trestu jedním ze základních argumentů retencionistů, který vychází z absolutních teorií o účelu trestu. Argument lze uplatnit výhradně v případech, kdy odsouzený usmrtil jiného člověka. Teprve tehdy je odpovídajícím sankčním ekvivalentem trest smrti.²⁵

1.7.1.4 Ekonomická argumentace

Jde o řadu argumentů týkajících se „ekonomické výhodnosti“ trestu smrti, zejména v porovnání s dlouhodobými tresty odnětí svobody. Pomineme-li to, že retencionisté vůbec uvažují o tom, že při ukládání tak závažného trestu by měla hrát nějakou roli „cena trestu“, jeví se argument jako relativně racionální – jednorázové vykonání absolutního trestu by mělo být výrazně levnější než věznění odsouzeného po dlouhá léta.

Trtková odkazuje na výzkumy z konce 90. let 20. století, které spíše potvrzují opak. V rámci výzkumů se některé státy USA pokusily sečíst veškeré náklady na řízení, která končila vykonáním trestu smrti. Texas částku vyčíslil na rekordních 6 milionů dolarů (ke dni 5. 2. 2022 přibližně necelých 128 milionů Kč). K tomu je třeba dodat, že do celkové částky jsou započítány všechny náklady řízení, které jsou v takto závažných případech značně zvýšené. Řízení bývají velmi dlouhá a

²⁴ BESTOVÁ, Cornelia C. *Trest smrti v německo-českém porovnání: inaugurační disertační práce k získání doktorátu na PF MU v Brně*. Brno: Doplněk, 1996. ISBN 80-85765-56-X, str. 22-23.

²⁵ tamtéž, str. 30-31.

je kladen důraz na perfektnost postupu jednotlivých orgánů i na opravné prostředky.²⁶

1.7.1.5 Podpora veřejnosti

Mínění veřejnosti hraje v sankční politice trestních zákonů, jakož i v celém právu zásadní roli. Právo by mělo být v souladu s názorem většinové společnosti, která jej prostřednictvím svých zástupců tvoří. Stejně by tomu mělo být i v případě práva trestního a jeho sankcí. Proto je argument retencionistů, spočívající v poukázání na podporu trestu smrti ze strany veřejnosti, stále platný. Při posledním průzkumu veřejného mínění v České republice v květnu 2019, kde se CVVM dotazovalo na postoj občanů k trestu smrti, se 50 % dotázaných vyjádřilo více nebo méně silně pro existenci trestu smrti. Veřejné mínění, stejně jako názor jednotlivce, je silně ovlivňováno mnoha faktory – mezi nejdůležitější lze zařadit informovanost, vzdělanost, osobní i kolektivní zkušenost nebo momentální nálady ve společnosti například ve vztahu k aktuálně mediálně známým případům trestných činů.²⁷

1.7.2 Argumenty abolicionistů

1.7.2.1 Právo na život a krutost, přísnost a nemorálnost trestu

Abolicionisté často argumentují porušením základního lidského práva – práva, které je považována za přirozené – práva na život. Mají za to, že trest smrti není v žádném případě přípustný mimo jiné proto, že jeho vykonání by bylo přímým porušením tohoto práva. Fico naproti tomu s odkazem na dílo filozofa Johna Locka uvádí, že: „*Na právo na život se nikdy nehledělo jako na absolutní právo.*“²⁸

Odpůrci trestu smrti také poukazují na přílišnou přísnost trestu, která však plyne zejména z jeho nevratnosti a způsobu provedení. Se způsobem provedení výkonu trestu smrti je úzce spojena obava z krutosti a nehumánnosti trestu, která se v mnohých případech ukázala jako zcela objektivně odůvodněná.

²⁶ TRTKOVÁ, Jana. *Trest smrti*. Praha, 2016. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, Veřejná správa. Vedoucí práce JUDr. Jan Vondráček, str. 31.

²⁷ *Tisková zpráva – postoje občanů k trestu smrti – květen 2019* [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, květen 2019. [cit. 2. 2. 2022]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4956/f9/ob190618.pdf.

²⁸ FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 13.

1.7.2.2 Justiční omyl a pochybení lidského faktoru

Dodnes není známo, kolik z vykonaných absolutních trestů na našem území i v jiných státech bylo provedeno na základě chybných rozsudků – tedy rozsudků, které kladly odsouzenému za vinu činy, kterých se nedopustil. Trtková odkazuje na statistiku provedenou v USA, která dospěla k závěru, že v letech 1900-1985 bylo v USA odsouzeno k trestu smrti 343 nevinných osob, z nichž 25 bylo skutečně popraveno.²⁹

Fico k problematice justičního omylu v československém prostředí dodává, že za posledních 150 let není znám případ, ve kterém by došlo k pochybení jedince nebo více osob, a který by končil uložením nebo vykonáním trestu smrti. Odkazuje k tomu na zákony č. 140/1961 Sb. a č. 141/1961 Sb. a s odkazem na další autory uvádí, že argumentovat justičním omylem proti trestu smrti je v našem prostředí demagogií.³⁰

Obava z justičního omylu není na místě pouze u trestu smrti, ale i u jeho alternativy – dlouhodobého trestu odnětí svobody, stejně tak i u jakýchkoliv jiných trestů, které by měly být vykonány na nevinných osobách.

1.7.2.3 Politické zneužití

Rezová ve své diplomové práci *Trest smrti v českém a mezinárodním právu* mezi argumenty odpůrců trestu smrti zařazuje také jeho možné politické zneužití. Jako příklad uvádí Čínskou lidovou republiku, ale také jiné asijské, islámské a africké země.³¹

Dle mého názoru je třeba rozlišit politické zneužití trestu smrti v jednotlivých případech a obecné ukládání trestu smrti ve věcech politických trestných činů. Jako politické zneužití absolutního trestu je možné uvést popravy na našem území v období politických procesů v 50. letech 20. století. Odsuzovány a popravovány byly osoby, které tvořily politickou opozici tehdy vládnoucí KSČ, ale také rivalové samotných špiček vládnoucí strany. Jen někteří z nich se ovšem skutečně

²⁹ TRTKOVÁ, Jana. *Trest smrti*. Praha, 2016. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, Veřejná správa. Vedoucí práce JUDr. Jan Vondráček, str. 35.

³⁰ FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 20.

³¹ REZOVÁ, Nicole. *Trest smrti v českém a mezinárodním právu*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Eva Žatecká, Ph.D, str. 56-57.

dopustily politických trestných činů, které by bylo možné subsumovat pod konkrétní skutkovou podstatu. Proto jsou dnes zmíněné procesy označovány jako „vykonstruované“, tedy stavící na falešných obviněních a důkazech, kdy rozsudky smrti byly vynášeny zmanipulovanou a zpolitizovanou justicí.

1.7.2.4 Nevratnost

Argument nevratností nejvyššího trestu souvisí s argumentem jeho přísností a krutostí. Abolicionisté uvádějí, že přísnost trestu je dána mimo jiné jeho nevratností. Za vhodnější trest považují dlouhodobé tresty odnětí svobody, včetně výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí, které jsou minimálně částečně napravitelné. Otázkou ovšem i nadále zůstává, zda není doživotní trest mučivější, nedůstojnější a krutější než-li trest absolutní, vykonaný „humánním“ způsobem.

Pro trest smrti se vyslovila i řada pachatelů odsouzených k výkonu výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí. Jeden z nich k tomu uvádí: *„Komunisti napřed člověka usmrtili, než ho pohřbili, dneska vás tady pohřbívají zaživa, a ještě si myslí, že doživotí je menší trest...“*³²

1.7.2.5 Diskriminace

Abolicionisté poukazují mimo jiné na to, že odsouzení k trestu smrti pocházejí častěji z řad menšin či chudších vrstev společnosti. Vlivem svého původu a finanční situace je značně omezena možnost jejich účinné obhajoby v trestním řízení. To má za následek vyšší pravděpodobnost odsouzení k trestu smrti než u osob z vyšších sociálních vrstev s lepším finančním zajištěním, které si mohou dovolit kvalifikovanější obhájce. Například v roce 1988 tvořili ve Spojených státech amerických 48 % odsouzených k trestu smrti příslušníci černošské menšiny. 22 % z odsouzených mělo podprůměrné IQ.³³

S takovým argumentem nesouhlasí retencionisté ani justice USA. Namítají, že uvedené údaje nemohou prokázat neopodstatněnost uložení nejvyššího trestu

³² VESELÝ, Luboš Xaver. *Doživotí: autentické výpovědi doživotních vězňů*. Praha: XYZ, 2007. ISBN 978-80-87021-82-8, str. 385. Převzato z: TRTKOVÁ, Jana. *Trest smrti*. Praha, 2016. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, Veřejná správa. Vedoucí práce JUDr. Jan Vondráček, str. 34.

³³ MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost [ve světě a českých zemích]*. Praha: Rybka Publishers, 1998. ISBN 80-86182-05-3.7, str. 334.

v jednotlivých věcech. Dodávají, že v uvedených skupinách je důvodem častějšího odsouzení k trestu smrti zejména to, že se takoví jedinci častěji dopouští závažné trestné činnosti – rasa, intelekt ani finanční možnosti podle nich nehrají roli při ukládání trestu. Naproti tomu jistě determinují kriminalitu takových osob.³⁴

1.7.2.6 Možnost nápravy odsouzeného

Jedním z dílčích účelů trestu je náprava odsouzeného a individuálně preventivní působení trestu, kterým se sleduje obecný účel trestu spočívající v ochraně společnosti. Abolicionisté zdůrazňují fakt, že trestem smrti justiční systém rezignuje ve věci snahy o nápravu pachatele. Retencionisté naproti tomu argumentují samotnými podmínkami pro uložení trestu smrti. Například zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, k podmínkám uložení výjimečného trestu – trestu smrti v § 29 odst. 1 uváděl, že: „*Trest smrti může uložit jen za trestný čin, u něhož to tento zákon ve zvláštní části dovoluje, ...a a) uložení trestu vyžaduje ochrana společnosti, nebo b) není naděje, že by na pachatele bylo možno trestem výchovně působit*“. Z uvedeného vyplývá, že trest smrti bylo možné uložit jen tam, kde neexistovala naděje na úspěch individuálně preventivního působení trestu. Na to mohou ovšem abolicionisté dále namítat, že nikdy neexistuje stoprocentní přesvědčení o tom, že náprava není možná a jako vhodnější řešení se ukazuje vratný trest odnětí svobody, kde může v průběhu času dojít k výrazné proměně osobnosti pachatele a jeho částečné nebo skoro úplné nápravě.³⁵

1.7.2.7 Znak nedemokratických zemí

Jako subsidiární argument uvádějí odpůrci trestu smrti to, že tato sankce je typická pro nedemokratické politické systémy. Do jisté míry je toto tvrzení samozřejmě pravdivé – takové systémy potřebují silný represivní mechanismus a přísné tresty, které odradí od páchání zejména politických trestných činů.

³⁴ PUCHMELTR, Jiří. *Trest smrti*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Marie Vanduchová, CSc., str. 47-48.

³⁵ Tamtéž, str. 50-51.

Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*, ve znění zákona č. 45/1975 Sb.

Argument ale není bez chyby – obvykle uváděným příkladem jsou USA a Japonsko. U obou států jistě nejde o nedemokratické systémy, ba naopak.³⁶

1.7.2.8 Brutalizační účinek

Konstrukce tohoto argumentu staví na výsledcích výzkumů, které zkoumaly generálně preventivní účinek výkonu trestu smrti. Některé z nich totiž dospěly k závěru, že výkon absolutního trestu nemá za následek snížení počtu spáchaných násilných trestných činů, ale naopak jeho zvýšení. Přitom studie vychází z psychologické hypotézy o konformním jednání člověka – každý jedinec se do jisté míry a v určitých oblastech snaží chovat konformně – tak, jak to vidí u jedinců stejného druhu. Percepcí výkonu trestu smrti dochází takový člověk podvědomě k názoru, že násilí je běžnou součástí lidského chování.

Jeden z prvních vědeckých výzkumů, který se týkal brutalizačního účinku, vznikl v roce 1977. Bylo analyzováno všech 692 poprav vykonaných v New Yorku v letech 1906 – 1963. Zároveň s tím byl sestaven časový snímek jednotlivých vražd ve stejném období na stejném území. Závěrem výzkumu bylo to, že každá vykonaná poprava měla za následek zvýšení počtu vražd o tři, a to v devíti měsících v roce, kdy došlo k výkonu trestu smrti. Následně vznikaly i další výzkumy, které docházely k obdobným závěrům. Vznikly ale také studie, které prokazovaly opak a dávaly za pravdu retencionistům a jejich argumentu o odstrašujícím účinku trestu smrti. Nejznámější z nich vypracoval I. Ehrlich a jeho závěry využilo i Ministerstvo spravedlnosti USA ke zdůvodnění opodstatněnosti trestu smrti.³⁷

1.7.2.9 Ochrana systému trestní spravedlnosti

Poslední argument abolicionistů se uplatní v těch justičních systémech, které využívají laických porot – typicky v USA. Odpůrci trestu smrti argumentují tím, že řízení, kde hrozí uložení trestu smrti, je pro všechny zúčastněné velmi stresující a mimo jiné i porotci si uvědomují mimořádnou závažnost absolutního trestu. Proto se porota snaží více než v jakýchkoliv jiných případech vyvarovat chybného

³⁶ FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 19-20.

³⁷ Tamtéž, str. 84-88.

závěru, čímž může dojít v krajním případě k neodsouzení skutečného pachatele závažného zločinu.³⁸

1.8 Současný pohled na trest smrti – veřejné mínění v České republice

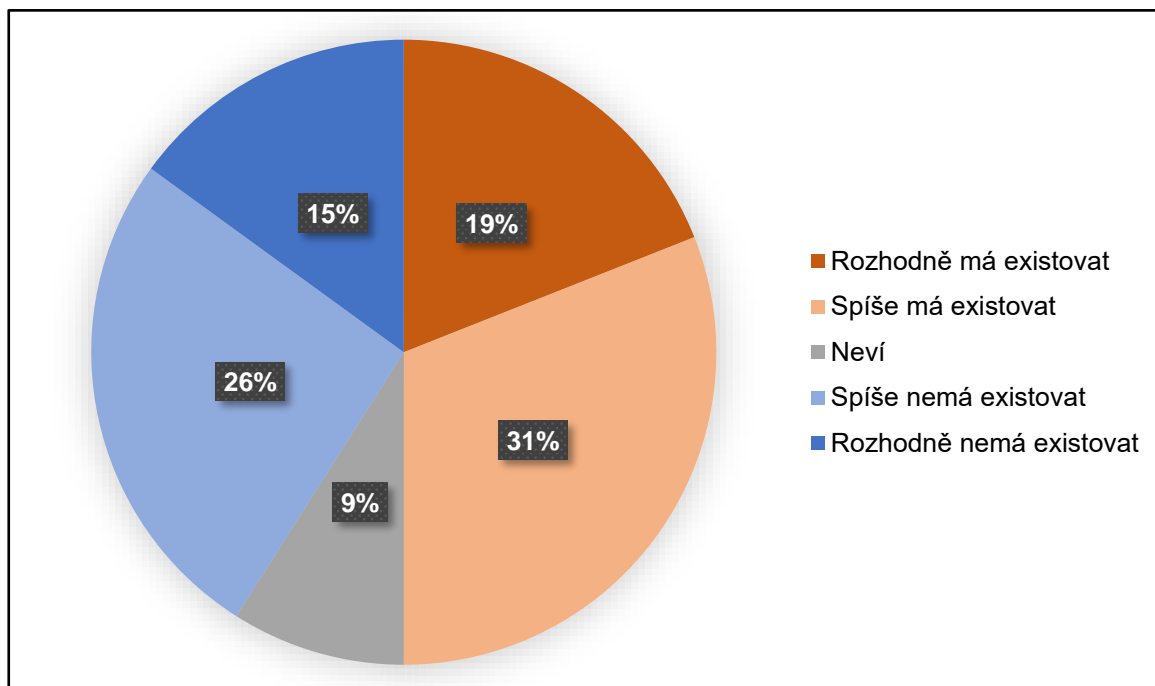
Minimálně v evropském prostoru se zdá být otázka trestu smrti vyřešena. Přesto je tato krajní trestní sankce neustále předmětem studií, výzkumů, šetření a odborných i laických diskusí. Jen u malého počtu témat se v České republice setkáváme s tak vyhraněnými názory a vyostřenou diskusí, jako je tomu právě u tohoto již více než 30 let nepoužívaného trestu. Zejména laické diskuse a veřejné mínění jsou výrazně ovlivňovány médii a jimi prezentovanými případy závažných trestných činů. Na průzkumy týkající se postoje veřejnosti k trestu smrti je proto třeba nahlížet s odstupem, brát v úvahu „mediální případy“ v tom kterém období a sledovat zejména dlouhodobý trend.

Již od roku 1992 se zkoumáním postoje veřejnosti k trestu smrti v České republice zabývá Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd České republiky (dále jen „CVVM“). Otázka přípustnosti trestu smrti byla součástí různých průzkumů CVVM již 25x, a to v rámci programu *Veřejné mínění o interrupci, eutanazii a trestu smrti* (poslední šetření proběhlo v květnu 2018) a programu *Postoje občanů k trestu smrti* (s posledním šetřením v květnu 2019).

Součástí výzkumného programu *Postoje občanů k trestu smrti* jsou i otázky týkající se argumentů zastánců a odpůrců. Je sledována podpora jednotlivých tvrzení, která jsou následně uspořádána od těch s nejvyšší podporou až po ty s nejmenší, a je tak sestaven seznam „nejsilnějších“ argumentů obou skupin. Úroveň podpory argumentů retencionistů i abolicionistů je možné sledovat v čase díky tomu, že CVVM zařazuje totožné otázky v programu opakovaně.

³⁸ INCIARDI, James A. *Trestní spravedlnost – ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9, str. 509. Převzato z: PUCHMELTR, Jiří. *Trest smrti*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Marie Vanduchová, CSc., str. 48.

Graf 1: Trest smrti v České republice (květen 2019)

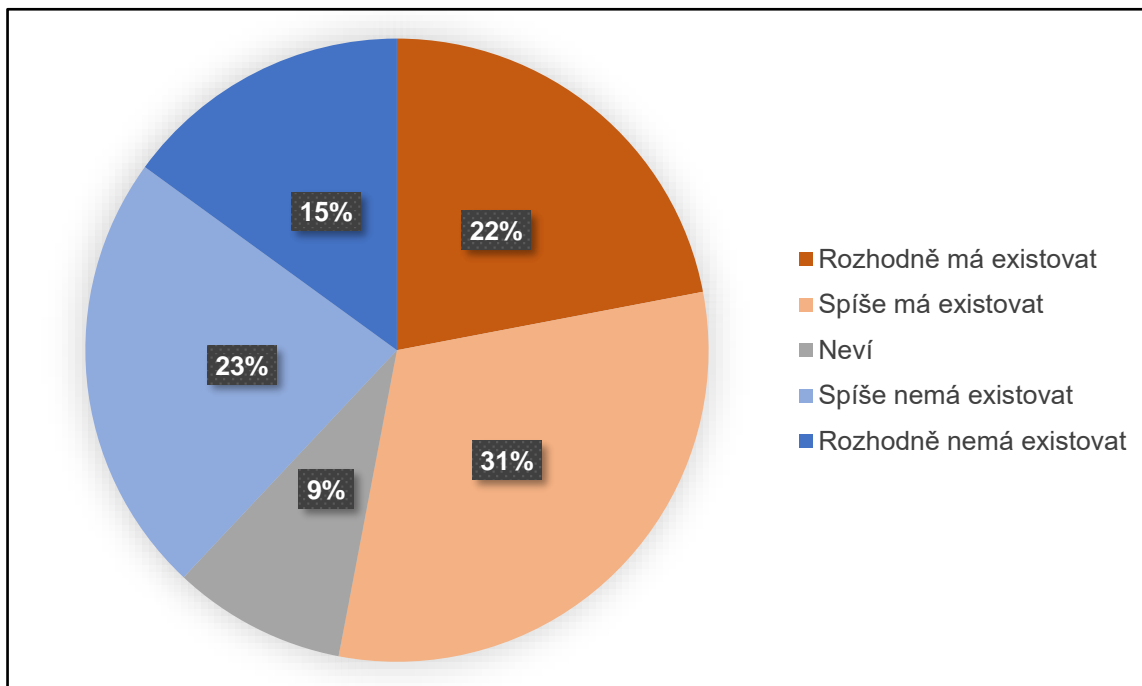
Zdroj: vlastní zpracování, data z Tiskové zprávy – postoje občanů k trestu smrti, CVVM. 2019

CVVM se v dnech 4. – 14. května 2019 dotazovalo 1026 respondentů starších 15 let na jejich postoj k přípustnosti trestu smrti a jejich souhlas či nesouhlas s 12 vybranými tvrzeními o trestu smrti. Z grafu uvedeného výše vyplývá, že na stranu abolicionistů se různě silně přiklání 41 % dotázaných. Opačný pohled na přípustnost trestu smrti má polovina respondentů.

V Tiskové zprávě CVVM uvádí i výsledky podrobnější analýzy výzkumu – například rozhodně se pro trest smrti vyslovilo pouze 17 % z dotázaných vysokoškolsky vzdělaných osob (u osob s jiným stupněm vzdělání to bylo 22 – 24 %). Další výrazné rozdíly byly zaznamenány mezi muži a ženami (rozhodně pro 25 %, respektive 17 %) a mezi osobami s náboženským vyznáním a nevěřícími (rozhodně pro 15 %, respektive 25 %).³⁹

³⁹ Tisková zpráva – postoje občanů k trestu smrti – květen 2019 [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, květen 2019. [cit. 8. 2. 2022]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4956/f9/ob190618.pdf, str. 1-2.

Graf 2: Trest smrti v České republice (květen 2017)

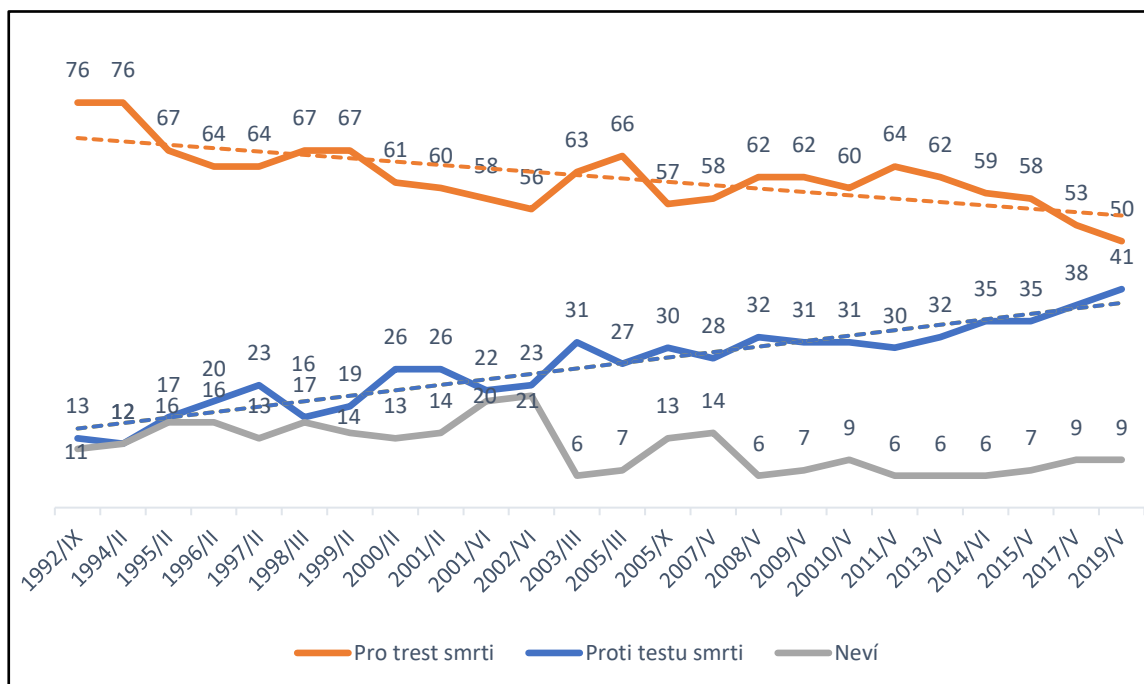

Zdroj: vlastní zpracování, data z *Tiskové zprávy – postoje občanů k trestu smrti*, CVVM,

Při předchozím šetření v rámci programu *Postoje občanů k trestu smrti* v květnu 2017 se CVVM dotazovalo 1019 osob starších 15 let. Výsledky v otázce obecné přípustnosti trestu smrti zobrazuje *Graf 2* výše. Více než polovina (53 %) respondentů vyslovila názor, že trest smrti by měl mít v platném právu své místo. Opačný názor mělo 38 % dotázaných. V roce 2017 se pro existenci absolutního trestu vyslovilo o 3 % více respondentů, než tomu bylo o dva roky později. Na stranu abolicionistů se naproti tomu přiklonilo o 3 % respondentů méně. V obou uvedených letech se shodně po 9 % z dotazovaných nepřiklonilo ani na jednu stranu.⁴⁰

⁴⁰ *Tisková zpráva – postoje občanů k trestu smrti – květen 2017* [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, květen 2017. [cit. 8. 2. 2022]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4358/f9/ob170612.pdf, str. 1-2.

Graf 3: Zastánci a odpůrci trestu smrti v ČR (1992-2019)

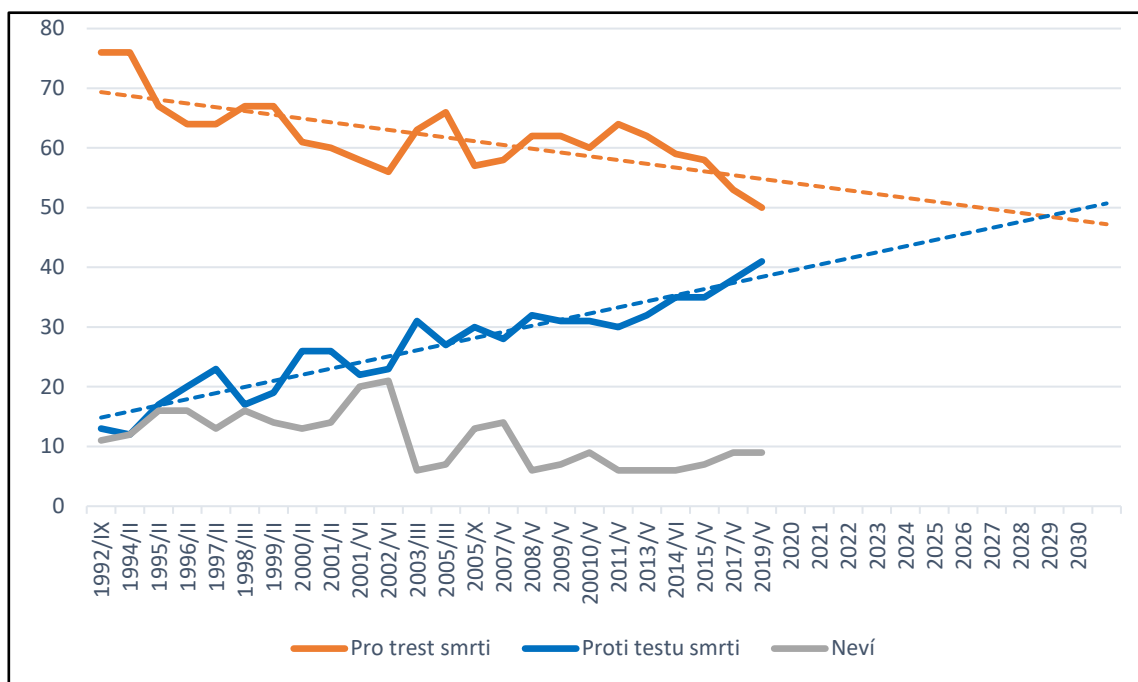

Zdroj: vlastní zpracování, data z Tiskové zprávy – postoje občanů k trestu smrti, CVVM, 2019.

Graf 3 – Zastánci a odpůrci trestu smrti v ČR (1992-2019) zobrazuje vývoj postoje občanů České republiky k otázce přípustnosti trestu smrti v čase - od roku 1992 do posledního šetření v květnu 2019. Je zřejmé, že podpora trestu smrti postupem času klesá – nejvyšší byla v letech 1992 a 1994 (shodně 76 %). Od té doby se nikdy tak veliký podíl respondentů pro trest smrti nevyslovil. Podpora trestu smrti výrazněji rostla v letech 2002 až 2005 (z 56 na 66 %). Od roku 2011 podpora mezi veřejností konstantně klesá, až na dnešních 50 %. Na straně odpůrců trestu smrti v průběhu let 1992 až 2019 přibylo výrazných 28 % (z původních 13 % v roce 1992 na dnešních 41 %).⁴¹ Přerušované linie znázorňují lineární spojnice trendů.

⁴¹ Tisková zpráva – postoje občanů k trestu smrti – květen 2019 [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, květen 2019. [cit. 8. 2. 2022]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4956/f9/ob190618.pdf, str. 2-3.

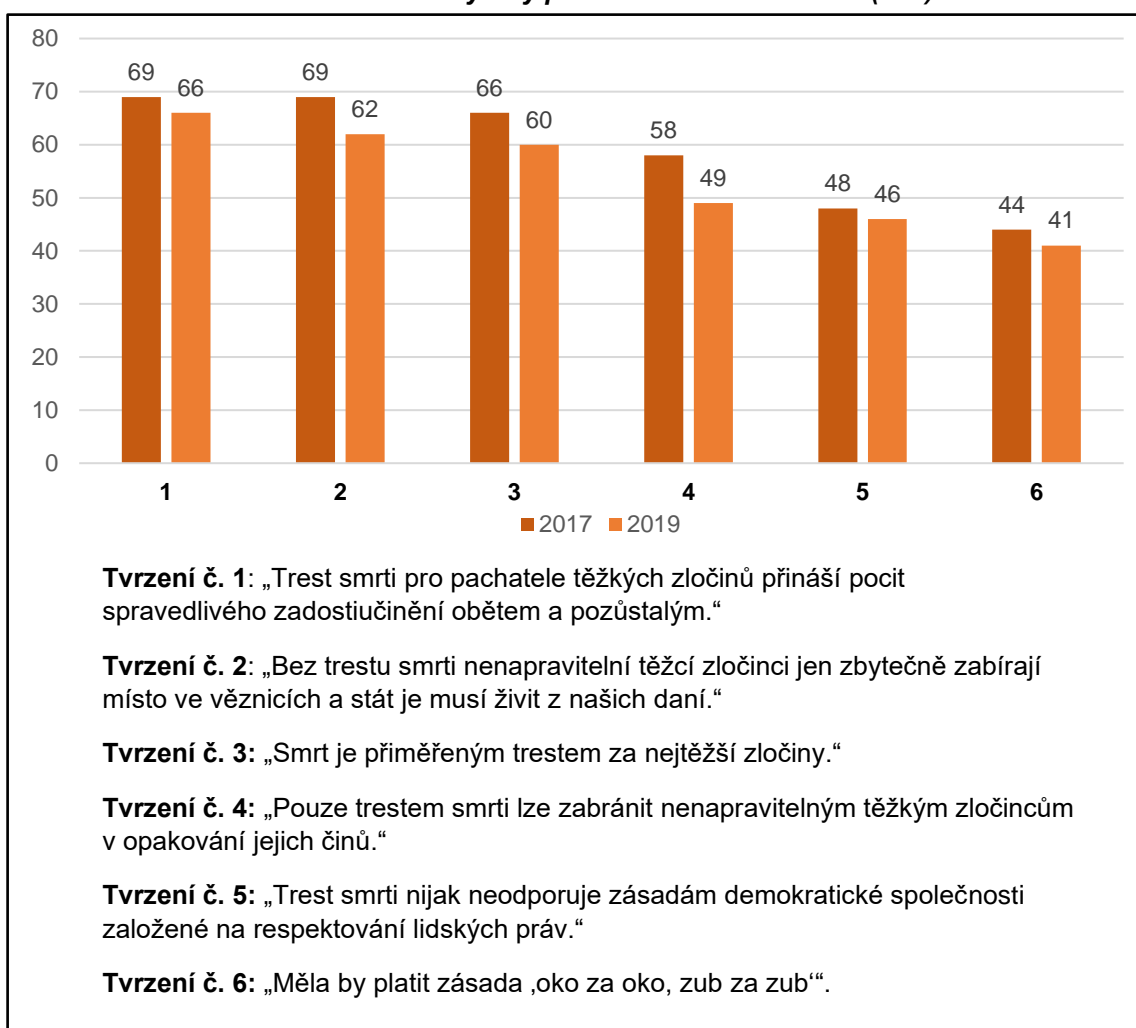
Graf 4: Předpověď podílů odpůrců a zastánců trestu smrti v populaci ČR do roku 2030

Zdroj: vlastní zpracování, data z Tiskové zprávy – postoje občanů k trestu smrti, CVVM. 2019.

Pomocí lineárních spojnic trendů je v *Grafu 4* naznačen možný budoucí vývoj poměru abolicionistů a retencionistů v české populaci. I přes výkyvy u obou linií je možné předpokládat pokračování současného trendu, tedy poklesu podílu zastánců trestu smrti v populaci na úkor jeho odpůrců. Zdá se, že nejpozději v roce 2030 bude počet odpůrců trestu smrti vyšší, než-li je počet jeho zastánců. Vzhledem k tomu, že se nejedná o zkoumání exaktního přírodního jevu, není zcela jisté možné dojít k přesným závěrům. Veřejné mínění a jeho výzkum jsou navíc ovlivňovány celou řadou faktorů – od aktuálních nálad ve společnosti, přes politickou situaci až po výběr vzorku respondentů.

Graf 5: Souhlas s výroky pro existenci trestu smrti (v %)

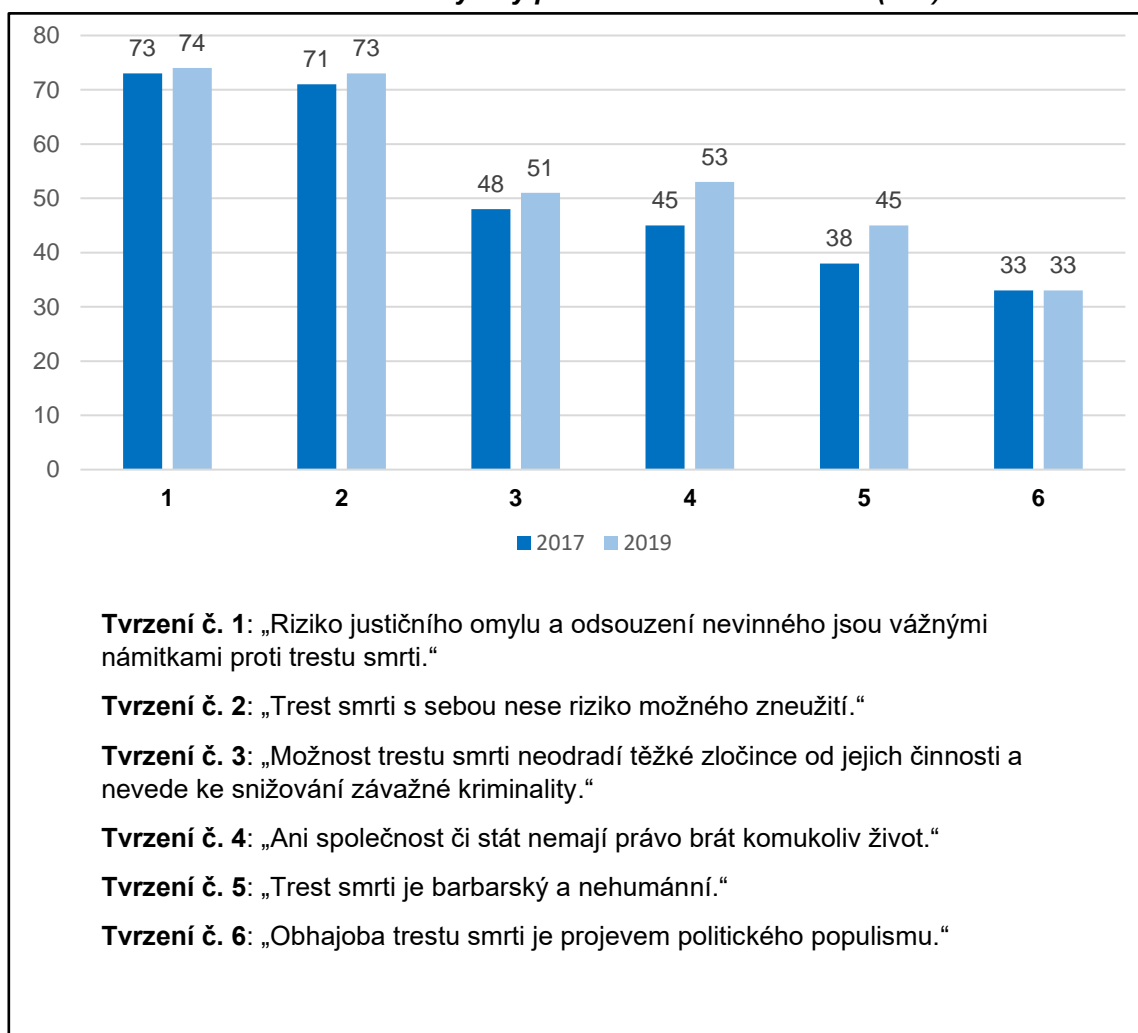
Zdroj: vlastní zpracování, data z Tiskové zprávy – postoje občanů k trestu smrti, CVVM. 2017/19

CVVM se v rámci výzkumného programu *Postoje občanů k trestu smrti* pravidelně dotazuje také na souhlas či nesouhlas respondenta s konkrétním tvrzením o trestu smrti. Respondenti se vyjadřují k 12 tvrzením o trestu smrti, přičemž 6 z nich vystihuje nejčastější argumenty abolicionistů a zbylých 6 argumenty retencionistů. Ze získaných odpovědí je možné následně sestavit žebříček nejčastěji uváděných argumentů na podporu trestu smrti, stejně tak jako proti jeho používání. Jednotlivé sloupce Grafů 5 i 6 jsou uspořádány od tvrzení s největší mírou podpory (vlevo) po tvrzení s nejmenší podporou (vpravo).

Díky tomu, že CVVM provádí totožné šetření opakovaně, je možné srovnávat podporu jednotlivým tvrzením v čase. Srovnáním výsledků výzkumů z let 2017 a 2019 docházíme k zajímavým zjištěním – podpora tvrzení, která se vyjadřují pro

trest smrti (Graf 5), mezi lety 2017 a 2019 klesla, a to všeobecně i u každého tvrzení zvláště (u nejsilnějšího tvrzení č. 1 o 3 %, nejvýraznější pokles byl zaznamenán u tvrzení č. 4 – o 9 %). U výroků proti existenci trestu smrti (Graf 6) je situace zcela opačná – všeobecná podpora roste. Roste také podpora tvrzení jednotlivě, s výjimkou č. 6. U tvrzení č. 1 byl zaznamenán nárůst o pouhé 1 % (ze 73 % v roce 2017 na 74 % v roce 2019), avšak u tvrzení č. 4 byl nárůst výrazný – o 8 %. Jediné tvrzení č. 6 má v obou letech stále stejnou podporu – 33 %.⁴²

Graf 6: Souhlas s výroky proti existenci trestu smrti (v %)

Zdroj: vlastní zpracování, data z Tiskové zprávy – postoje občanů k trestu smrti, CVVM, 2017/19

⁴² Tisková zpráva – postoje občanů k trestu smrti – květen 2019 [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, květen 2019. [cit. 8. 2. 2022]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4956/f9/ob190618.pdf, str. 3-4.

Závěrem je vhodné zmínit stav veřejného mínění v České republice v kontextu dalších států bývalého „východního bloku“. V roce 2002 provádělo CVVM výzkum veřejného mínění v České republice a zároveň s ním probíhal obdobný výzkum i v dalších postkomunistických zemích. V uvedeném roce měl trest smrti v České republice podporu u 56 % dotázaných, což bylo nejméně ze všech zemí, ve kterých výzkum probíhal. Největší podporu měl absolutní trest v Rumunsku, kde se pro jeho znovuzavedení vyjádřilo 79 % respondentů. Následovalo Polsko (74 %), Litva (73 %), Bulharsko (68 %) a Maďarsko (60 %). Proti trestu smrti se nejvíce občanů vyjádřilo v Maďarsku (31 %) – v České republice to bylo pouze 23 % (21 % nezaujalo žádný postoj).⁴³

1.9 Stav a perspektiva trestu smrti ve světě

Poslední poprava na území bývalé Československé republiky proběhla v roce 1989 a trest smrti byl definitivně zrušen o rok později. Posledním evropským státem (vyjma Běloruska), který popravoval, bylo Lotyšsko – poslední exekuce tam proběhla v roce 1996. Lotyšsko bylo také posledním státem Evropské unie i celé Evropy (opět krom Běloruska), které definitivně opustilo absolutní trest, a to v roce 2012.⁴⁴

Ze všech států Evropy i celého bývalého tzv. „východního bloku“ je Bělorusko jedinou zemí, ve které je stále vykonáván trest smrti. Všechny státy Evropy trest smrti opustili definitivně, tzn. jeho uložení není možné za žádných okolností (data posledních poprav a definitivního zrušení trestu smrti v členských zemích EU jsou zanesena v tabulce v *Příloze č. 2 – Zrušení trestu smrti ve státech Evropské unie*). Z postkomunistických zemí je absolutní trest zakotven pouze v právních rádech Ruské federace a Tádžikistánu – žádný z uvedených států však trest smrti již nevykonává. V Ruské federaci je na trest smrti od roku 1996 (kdy proběhla

⁴³ DVOŘÁKOVÁ, Kateřina. *Trest smrti*. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce prof. JUDr. Dagmar Císařová, DrSc, str. 63-64.

KUCHYŇOVÁ, Zdeňka. *Z postkomunistických zemí je v ČR nejméně lidí pro trest smrti* [online]. Radio Prague International, 2002. [cit. 8. 2. 2022]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/z-postkomunistickych-zemi-je-v-cr-nejmene-lidi-pro-trest-smrti-8535136>.

⁴⁴ *Trest smrti v Evropě a ve světě: fakta a čísla* [online]. Zpravodajství Evropského parlamentu, 2020. [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/world/20190212STO25910/trest-smrti-v-evrope-a-ve-svete-fakta-a-cisla>.

poslední poprava) uvaleno moratorium a trest není možné soudem uložit. Obdobná situace je i v Tádžikistánu. Mapa se stavem trestu smrti k roku 2009 v jednotlivých státech světa je součástí *Přílohy č. 1* této práce.⁴⁵

Dlouhodobě se problematice trestu smrti ve světě věnuje organizace Amnesty International, která uvádí, že k roku 2019 byl trest smrti definitivně zrušen ve 142 zemích světa (v roce 2020 také v Čadu a v roce 2021 v Kazachstánu, Malawi a Sierra Leone). 56 států jej k uvedenému roku stále aktivně používalo. V roce 2019 proběhlo nejméně 657 poprav, v roce následujícím bylo registrováno 483 exekucí ve 20 zemích – mimo to se také popravovalo v Číně, kde je k trestu smrti odsouzeno pravděpodobně nejvíce lidí na světě (počet vykonaných trestů smrti ale není znám, protože se jedná o státní tajemství). Z celkového počtu 483 registrovaných poprav v roce 2020 jich nejvíce proběhlo v Íránu (nejméně 246), Egyptě (nejméně 107), Iráku (45) nebo Saúdské Arábii (27). V USA v roce 2020 proběhlo 17 poprav, v Somálsku nejméně 11 a v Indii 4. Objektivně proběhlo nejvíce poprav v Čínské lidové republice, kde jsou odhadovány až tisíce odsouzených k trestu smrti ročně. Nejčastějšími způsoby poprav jsou oběšení (např. Japonsko), zastřelení (např. Vietnam), stětí hlavy (Saúdská Arábie), ukamenování (Írán), elektrické křeslo (USA), nebo smrtící injekce (např. Čína). Rok 2020 byl v počtu popravených tím vůbec nejlepším za posledních 10 let. Naproti tomu nejhorším rokem byl rok 2015, kdy Amnesty International registrovala na 1634 poprav.⁴⁶

Vzhledem k výše uvedenému je možné státy světa dle jejich vztahu k trestu smrti rozdělit do 4 skupin – ty, které od ukládání trestu smrti definitivně upustily (např. všechny státy Evropské unie), ty, které zachovaly absolutní trest pro výjimečné (válečné) stavy (např. Brazílie), ty, kde soudy trest smrti nemohou ukládat nebo není možné trest smrti vykonávat (např. Rusko) a ty, které nejvyšší trest stále aktivně používají (např. USA nebo Japonsko).

⁴⁵ *Trest smrti* [online]. Wikipedie – otevřená encyklopedie. [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Trest_smrti.

⁴⁶ *Trest smrti* [online]. Amnesty International. [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/trestsmrti>.

Trest smrti v Evropě a ve světě: fakta a čísla [online]. Zpravodajství Evropského parlamentu, 2020. [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/world/20190212STO25910/trest-smrti-v-evrope-a-ve-svete-fakta-a-cisla>.

Jasným trendem je zvětšování podílu těch států, které trest smrti neukládají nebo nevykonávají, na úkor zemí, které dosud aktivně popravují. Amnesty International ve své výroční zprávě *Death Sentences and Executions 2020* uvádí, že k roku 2020 je na světě 108 ryze abolicionistických států (ještě v roce 1945 to bylo pouze 8 zemí z celého světa).⁴⁷

K perspektivě trestu smrti uvedla Agnes Callamard, generální tajemnice Amnesty International, v roce 2021: *„Navzdory pokračujícímu udělování trestu smrti některými vládami, byl celkový obrázek roku 2020 pozitivní. Čad zrušil trest smrti, společně s Coloradem, státem USA, a počet zdokumentovaných poprav i nadále klesal – což posunulo náš svět blíže k poslání tohoto neskutečně krutého, nehumánního a ponižujícího trestu do učebnic dějepisu... Naléháme na lídry všech zemí, které tento trest ještě nezrušily, aby udělali rok 2021 rokem, kdy navždy ukončí státem schválené zabíjení. My v našem boji budeme pokračovat, dokud nebude trest smrti zrušen všude a jednou provždy.“*⁴⁸

1.10 (Ne)možnost znovuzavedení trestu smrti v České republice

Česká republika je demokratickým právním státem, který je členem řady mezinárodních struktur a organizací. Mezi ty nejdůležitější dnes ve vztahu k trestu smrti patří Organizace spojených národů (dále jen „OSN“), Rada Evropy a Evropská unie (dále jen „EU“). Vnitrostátní právní úprava obsahuje mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal souhlas Parlament. Těmito smlouvami je České republika také vázána. Mimo to i tvorba jiných obecně závazných právních předpisů, včetně Ústavy a Listiny, byla silně ovlivněna mezinárodněprávní úpravou a úpravou v jiných státech, zejm. západní Evropy, jakož i dříve platnými československými normami (např. Ústavní listinou Československé republiky z roku 1920).

⁴⁷ *Death Sentences and Executions – Amnesty International Global Report* [online]. Amnesty International, 2020. [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/data/file/5249-death-sentences-and-executions-2020-web.pdf?version=1618938482>.

⁴⁸ Trest smrti v roce 2020: Egypt popravu ztrojnásobil, Čína opět v čele [online]. Amnesty International, 2021. [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/5086/trest-smrti-v-roce-2020-egypt-popravu-ztrojnásobil-cina-opet-v-cele>.

1.10.1 Všeobecná deklarace lidských práv OSN

Československo bylo v roce 1945 jedním ze zakládajících členů OSN, Česká republika je členem od roku 1993.

Ve vztahu k trestu smrti patří mezi nejdůležitější první mezinárodněprávní kroky články č. 3 a 5 Deklarace vyhlášená dne 10. prosince 1948. V článku 3 je uvedeno, že: *„Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.“* a v článku 5: *„Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“*⁴⁹ K článku 5 uvádí Bestová, že byl jako argument proti trestu smrti užit Valným shromážděním OSN jen dvakrát, a to v rezolucích z roku 1968. V letech 1971 a 1977 se Valné shromáždění odvolávalo pouze na článek 3 a v něm zmíněné právo na život. Trest smrti není úmyslně zmíněn a otázka jeho přípustnosti je ponechána otevřená. K uvedenému je nutné zmínit, že Deklarace není pro státy OSN právně závazná, poskytuje ale určitý základ pro tvorbu dalších nejen mezinárodních dokumentů.⁵⁰

1.10.2 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Pakt byl navržen Komisí pro lidská práva OSN již v roce 1949, ale Valným shromážděním byl přijat až dne 16. prosince 1966. Československo (dnes Česká a Slovenská republika) bylo smluvní stranou a pakt vyhlásilo ve Vyhlášce ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., *o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech*. Česká a Slovenská republika jsou dnes Paktem právně vázány.⁵¹

Trestu smrti se věnuje článek 6 Paktu, ve kterém je mimo jiné v odstavci 2 uvedeno, že: *„V zemích, kde nebyl zrušen trest smrti, může být rozsudek trestu smrti vyhlášen pouze za nejtěžší trestné činy v souladu s právem platným v době, kdy byl trestný čin spáchán, a nikoli v rozporu s ustanovením tohoto Paktu a Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia. Tento trest může být vykonán pouze na základě konečného rozsudku vynesenoho příslušným soudem.“*

⁴⁹ Všeobecná deklarace lidských práv vyhlášená Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 10. 12. 1948

⁵⁰ BESTOVÁ, Cornelia C. *Trest smrti v německo-českém porovnání: inaugurační disertační práce k získání doktorátu na PF MU v Brně*. Brno: Doplněk, 1996. ISBN 80-85765-56-X, str. 55-56.

⁵¹ Tamtéž, str. 56-58.

V odstavci prvním je zakotveno právo na život. V odstavcích 3, 4, 5 a 6 je postupně stanoven zákaz použití trestu smrti u konkrétní skupiny obyvatel, právo na žádost o milost nebo zmírnění trestu, zákaz uložení trestu osobám mladším 18 let a zákaz výkonu trestu na těhotných ženách a zákaz použití článku 6 Paktu jako prostředku ke znemožnění nebo oddálení zrušení tohoto trestu.⁵² Celé znění článku 6 Paktu je obsahem Přílohy č. 3 této práce.

V letech 1966, 1968 a 1971 přijalo Valné shromáždění další rezoluce na podporu zrušení trestu smrti. V roce 1984 byla vyhlášena Hospodářskou a sociální komisí OSN rezoluce číslo 50, která obsahovala záruky garantující ochranu práv osob, které mohou být odsouzené k trestu smrti. Fico doplňuje, že má za to, že Československá právní úprava byla v plném souladu s těmito zárukami. Také uvádí, že záruky uvedené v rezoluci č. 50 byly pro mnohé státy, které ještě toho času užívaly trest smrti, pramenem při jeho vnitrostátní právní úpravě.⁵³

Dne 15. prosince 1989 byl otevřen k podpisu Druhý opční protokol k Paktu sledující zrušení trestu smrti, který nabyl platnosti dne 11. července 1991. Tím se OSN dostává z pozice nezaujatého pozorovatele na stranu organizací prosazujících abolicí tohoto trestu.⁵⁴ Druhý opční protokol výslovně zakazoval ukládání trest smrti pro běžné trestné činy. Smluvním stranám byla nadále ponechána možnost na uchování trestu smrti pro činy spáchané ve výjimečném stavu v souvislosti s vojenskou službou. Článek 1 Druhého opčního protokolu zní: „1. Žádná osoba podléhající jurisdikci smluvního sátu tohoto Protokolu nesmí být popravena. 2. Každý smluvní stát přijme nezbytná opatření ke zrušení trestu smrti v rámci své jurisdikce.“ Listina o přístupu ČR k Protokolu byla podepsána prezidentem dne 21. května 2004. V platnost vstoupil dne 15. září téhož roku, a to bez výhrad.⁵⁵ Ratifikován nebo alespoň podepsán byl Protokol dosud 82 státy světa.⁵⁶

⁵² Vyhláška č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech v posledním znění.

⁵³ FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 36-38.

⁵⁴ Tamtéž, str. 38-39.

⁵⁵ Sdělení č. 100/2004 Sb. m. s., o Druhém opčním protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských právech týkající se zrušení trestu smrti v platném znění

⁵⁶ *Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty* [online]. United Nations. [cit. 10. 2. 2022]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20140104212752/https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mdsg_no=IV-12&chapter=4&lang=en.

1.10.3 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „EÚLP“) byla přijata Radou Evropy v roce 1950. Československo bylo členem Rady Evropy od roku 1991, od roku 1993 je členem Česká i Slovenská republika.

EÚLP trest smrti nezakazovala. V článku 2 stanovila, že: *„Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.“*⁵⁷ Až v roce 1983 byl otevřen k podpisu Šestý dodatkový protokol k EÚLP, který obdobně jako o 6 let mladší Druhý opční protokol, přímo zakazuje absolutní trest mimo válečný stav. Původně nebyl podpis Protokolu navázán na podpis samotné Úmluvy, ani členství v Radě Evropy. Postupem času se však situace změnila a Rada Evropy se přidala k mezinárodním organizacím prosazujícím zrušení trestu smrti a podpis EÚLP i Protokolu je nutnou podmínkou pro přijetí do Rady Evropy. Pro Československou federativní republiku vstoupil Šestý dodatkový protokol v platnost dne 1. dubna 1992.⁵⁸

V roce 2002 byl k podpisu otevřen Třináctý dodatkový protokol, který zakazuje trest smrti za všech okolností. Pro Českou republiku je platným od 1. listopadu 2004.⁵⁹

1.10.4 Listina základních práv Evropské unie

Postoj evropských států k trestu smrti je dlouhodobě konzistentní a jednotný. Snahy o zrušení trestu smrti a mezinárodní dokumenty o jeho omezování se výrazně odrazily i v právu Evropských společenství. Listina základních práv Evropské unie, vyhlášená v roce 2007, jasně reflektuje to, čeho již dosáhli abolitionisté v rámci OSN a Rady Evropy. Trestu smrti se věnují články 2, 4 a 19 Listiny. Článek 2 staví do ostrého kontrastu přirozené právo na život a z toho vyplývající zákaz trestu smrti. Doslova stanoví, že: *„1. Každý má právo na život. 2. Nikdo nesmí být odsouzen k trestu smrti ani popraven.“* Článek 4 zakazuje

⁵⁷ Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto úmluvu navazujících (Evropská úmluva o lidských právech) v posledním znění

⁵⁸ FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 28-33.

⁵⁹ PUCHMELTR, Jiří. *Trest smrti*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Marie Vanduchová, CSc, str. 65.

mučení a nelidské či ponižující tresty. V článku 19 je upraveno vydávání do států, kde by vydanému hrozil trest smrti, které je výslovně zakázáno.⁶⁰

1.10.5 Ústava a Listina základních práv a svobod České republiky

Zákon č. 175/1990 Sb., který novelizoval zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, zrušil s účinností od 1. července 1990 na celém území Československa trest smrti pro všechny trestné činy. Jako výjimečný trest byl znovu ustanoven trest odnětí svobody na doživotí, který byl zrušen v roce 1956, a trest odnětí svobody od 15 do 25 let. Na ústavní úrovni byl trest smrti zrušen Listinou základních práv a svobod ze dne 9. ledna 1991.⁶¹ Ta je od 1. 1. 1993 součástí ústavního pořádku České republiky, což stanoví článek 3 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky: „*Součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod.*“

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, klade, obdobně jako Listina základních práv Evropské unie, do rozporu právo na život a přípustnost trestu smrti. V článku 6 Listina stanoví, že: „(1) *Každý má právo na život...*(2) *Nikdo nesmí být zbaven života.* (3) *Trest smrti se nepřipouští.*“

⁶⁰ *Listina základních práv Evropské Unie* 2012/C 326/02

PUCHMELTR, Jiří. *Trest smrti*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Marie Vanduchová, CSc, str. 65.

⁶¹ FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 61-62.

1.11 Historie trestu smrti na území dnešní České republiky

Trest smrti byl nejen na našem území vykonáván již odnepaměti. Jde o mimořádně přísnou sankci, kterou užívaly prakticky všechny kultury na světě. Významně se však lišily způsoby výkonu tohoto trestu i to, za jaké činy byl ukládán. Rozdílů pozorujeme nejen mezi jednotlivými státy, kulturami nebo náboženskými systémy, ale také v průběhu času na jednom místě. Právě z historické perspektivy lze pozorovat ve většině kultur různé omezování trestu smrti, například v četnosti jeho ukládání, ve výčtu deliktů, za které je možno jej uložit nebo na jakých osobách lze trest smrti vykonat a jakým způsobem.

Pokud bychom vyšli z fikce, že po rozpadu Rakousko-Uherské monarchie následoval vznik demokratického Československa, které by přetrvalo beze změny formy vlády do dnešních dní, pozorovali bychom pravděpodobně konstantní pokles v četnosti uložených trestů smrti až do jeho brzkého odstranění z československého právního řádu. Osud se bohužel vyvíjel jinak a abolicionistické snahy na našem území vzaly za své nejprve v roce 1939 a poté v letech 1945 a 1948. Teprve roku 1990 se Československo zařadilo na seznam zemí, které za žádných okolností uložení ani výkon tohoto trestu nepřipouštějí.

Na samém počátku evropského abolicionismu stojí známé dílo Caesara Becarii (1738 – 1794) *O zločinech a trestech* (1764). Beccaria v něm navrhoval zrušení trestu smrti (až na výjimky) a jeho nahrazení doživotním trestem odnětí svobody – v té době v zásadě otroctvím. Dílo bylo kladně přijato například Voltairem nebo Montesquiéum. Opačný názor zastával například J. J. Rousseau, který se ale také vymezoval proti příliš častým popravám a popravám pouze pro výstrahu. Osvícenské myšlenky, nejen ve věci trestu smrti, zásadním způsobem ovlivnily nejednoho evropského panovníka, mezi nimi i syna Marie Terezie – Josefa II.⁶²

⁶² LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 14-15.

1.11.1 Habsburská monarchie, Rakouské císařství a Rakousko-uherská monarchie

První kodex, který uceleně upravoval ukládání a výkon trestu smrti na území českých zemí v rámci tehdejší tzv. Habsburské monarchie, patří *Constitutio Criminalis Josephina* (česky obvykle Nové útrpné a hrdelní právo pro Království české, Markrabství moravské a Knížectví slezské)⁶³ vydané roku 1707 za vlády císaře Josefa I. Dalším kodexem s územní působností na české země byl *Constitutio Criminalis Theresiana* vydaný roku 1768, který také mimo jiné upravoval trest smrti.⁶⁴

Výjimečným je Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně z 13. ledna 1787 vydaný za vlády císaře Josefa II. Ten trest smrti připouštěl pouze za mimořádných okolností – v období stanného práva. Byť neumožňoval uložení trestu smrti za běžné delikty, obsahoval kruté náhrady za něj – mimo jiné například vystavení na pranýři. Ještě před vydáním Všeobecného zákoníku, od roku 1781, Josef II. uděloval všem odsouzeným k absolutnímu trestu milost. Jedinou výjimkou byl trest smrti vykonaný v roce 1786. Období abolice skončilo velmi brzy po smrti císaře Josefa II. (1790) – již v roce 1795 nebo 1796⁶⁵ znovuobnovil nejvyšší trest František II. Další zrušení trestu smrti následovalo na území dnešní České republiky až po téměř dvou stech letech, v roce 1990.⁶⁶

Trest smrti připouštěl i významný trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích č. 117/1852 Ř. z., který oblast trestního práva na našem území upravoval až do roku 1950. Absolutní trest bylo možno uložit za vraždu, loupežné zabití, poškození cizího majetku se způsobenou smrtí, žhářství s usmrcením a vzbouření v období stanného práva.⁶⁷

⁶³ *Constitutio criminalis Josephina* [online]. Wikipedie – otevřená encyklopedie, 2021. [cit. 16. 2. 2022]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Constitutio_criminalis_Josephina.

⁶⁴ FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 43.

⁶⁵ Fico uvádí 2. ledna 1796 (str. 44), Liška a kol. uvádí stejný den roku 1795 (str. 15)

⁶⁶ Tamtéž, str. 43-44.

⁶⁷ LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 15.

1.11.2 Československá první republika

Podle čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého, byly nadále ponechány v platnosti veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení. Vlivem původního rakouského právního dualismu platila na území Slovenska a Podkarpatské Rusi právní úprava v oblasti trestního práva odlišná od české (původně rakouské), a to zákonný článek V/1878, trestní zákoník o zločinech a přečinech (původně uherský). Ten na rozdíl od úpravy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku připouštěl uložení absolutního trestu pouze za zločin vraždy.⁶⁸

Až do roku 1950 nebyla přijata žádná nová generální úprava pro oblast trestního práva. Trest smrti a trest odnětí svobody na doživotí upravoval a sjednocoval pro celé území Československa zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech. Mimo jiné zakotvoval možnost zmírnění absolutního trestu a jeho přeměnu na trest odnětí svobody na doživotí nebo na 15 až 30 let. Trest smrti mohl být uložen též na základě zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky (novelizován v roce 1936).

V Československu byl justicí trest smrti ukládán za vraždy (později také v několika případech za špionáž na základě zákona na ochranu republiky). Vykonáván byl výhradně provazem, tedy oběšením. To se nezměnilo ani úpravou pozdější z let 1950 a 1961 (s výjimkou výjimečných stavů, kdy byl připuštěn výkon trestu zastřelením – uplatněn pouze v roce 1919 na Slovensku). Funkci popravčího – kata vykonával mezi lety 1918 a 1939 vždy pouze jediný muž. Postupně se takto vystřídal tři.⁶⁹

Trest smrti byl v meziválečném Československu soudy udělován poměrně hojně – celkem bylo k výkonu tohoto trestu pravomocně odsouzeno 443 osob, z toho 65 žen. Avšak popraveno z nich bylo pouze 26 mužů – ve zbylých 417 případech udělil president milost. Sedm z popravených bylo oběšeno za zločin špionáže a trestné činy spojené s vojenskou službou a stali se tak jedinými (kromě popravených v období bojů na Slovensku v roce 1919) odsouzenými k nejvyššímu trestu pro jiný než ryze kriminální delikt, u kterých byl trest smrti i vykonán. Za

⁶⁸ FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 44.

⁶⁹ PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH. *Velké kriminální případy*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2554-8, str. 11.

trestný čin špionáže byla odsouzena i jedna žena – Terezie Spirová – které byl následně změně trest na pouhých 18 měsíců odnětí svobody.⁷⁰ Zbylých 64 žen bylo odsouzeno za vraždu – 17 z nich usmrtilo vlastní dítě, 49 spáchalo zločin vraždy ze zjištěných důvodů nebo z důvodů nedobrých partnerských či rodinných vztahů.⁷¹

Tabulka s přehledem odsouzených, omilostněných a popravených v letech 1919 – 1938 je obsahem přílohy č. 4. K té je třeba podotknout, že data v ní obsažená pocházejí ze dvou různých zdrojů, které jsou uvedeny u tabulky. Jejich srovnáním jsem dospěl k výsledkům v tabulce uvedeným, k těmto je ale třeba přistupovat s odstupem a brát v potaz, že nemusí jít o čísla zcela přesná a definitivní.

Zásadním odpůrcem trestu smrti byl mimo jiné první prezident Československé republiky Tomáš Garrigue Masaryk (1850 – 1937), který za celou dobu v úřadu (1918 – 1935) neomilostnil pouze 16 z 428 odsouzených. Mezi abolicionisty patřili ale i oba jeho nástupci – Edvard Beneš a Emil Hácha.⁷²

Karel Čapek v Hovorech s TGM uvádí k názoru presidenta Masaryka na trest smrti mimo jiné toto: „*Těžká byla pro mne otázka trestu smrti; stálo mě to mnoho nocí, když jsem měl podepisovat trest smrti, a dni, kdy jsem to učinil, mám ve svém kalendáři poznamenány černým křížkem. Sledoval jsem pozorně, má-li trest smrti vliv na zločinnost; studoval jsem statistiku zločinů a zejména vražd po celou dobu, ale nevidím, že by trest smrti měl účinek odstrašující na lidi zločinné; zločinec ve chvíli vraždy nemyslí na trest, ale na úspěch svého zlého činu. Jistý účinek je na občany ostatní, zejména o věci myslící. Můj argument pro trest smrti není, že je odstrašující, ale že je v něm mravní expiace: vzít člověku život je bezprávi tak strašlivé, že může být usmířeno jen výkupným stejně těžkým. Dělán ovšem patřičný rozdíl mezi vraždou a zabitím a uznávám polehčující okolnosti při každém zločinu, jak to moderní kriminální psychologie vyžaduje; ale ve výjimečných případech nemohu vyvracet, že trest smrti je ve shodě s metafysickým uznáním*

⁷⁰ Tamtéž, str. 12-13 a 213-215.

⁷¹ PEJČOCH, Ivo. *Masarykovy vražedkyně: ženy, zachráněné v období první republiky prezidentskou milostí před trestem smrti*. Cheb: Svět křidel, 2015. ISBN 978-80-87567-81-4, str. 219.

⁷² PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH. *Velké kriminální případy*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2554-8, str. 213-218.

*hodnoty lidského života. Věřím a čekám, že bude zrušen vyšší vzdělaností a mravností obyvatelstva, souhlasem nás všech.*⁷³

1.11.3 Protektorát Čechy a Morava

Jako Protektorát Čechy a Morava (něm. *Protektorat Böhmen und Mähren*) se označuje část území bývalé Československé republiky. Vznikl dne 16. března 1939 na základě německého výnosu o jeho zřízení. Fakticky byl součástí státního útvaru Německé říše (něm. oficiálně *Deutsches Reich*), ale byla mu ponechána určitá míra autonomie, která však byla plně v moci říšské vlády. Byl tvořen územím, které nenáleželo ke Slovenské republice vyhlášené o dva dny dříve, anebo které nebylo již v roce 1938 připojeno k Německé říši (území Německem prohlášené za plnohodnotnou část Německé říše – župa Sudety). Na území bývalého Československa platilo tedy několik právních režimů – v oblasti tzv. Sudet výhradně německý – říšský, na území Protektorátu byly účinnými jak německé, tak i „české“ – protektorátní právní normy. Slovensko navázalo na právní řád Republiky, ale po 14. březnu 1939 byl již nezávislý. V dalším textu se zaměřím výhradně na ukládání a výkon trestu smrti na území Protektorátu.

Vlček ke koncepci trestního práva v Protektorátu uvádí: *„Právní dualismus mezi československým, resp. autonomním a německým oktrojovaným právem, který je v období nesvobody typický pro celý právní řád, se projevil v oblasti trestního práva zvláště... Formulace obsažené v trestněprávních normách byly velmi široké, což umožňovalo libovůli soudců... Zcela záměrně nedostatečně bylo upraveno trestní právo procesní, což rovněž dávalo soudcům možnost nastoupit cestu úplné zůle. Začala být používána, pro trestní právo zcela nepřipustná, zásada analogie legis, umožňující trestat i taková jednání, která jako trestná právní normy neoznačují“.*⁷⁴

⁷³ ČAPEK, Karel. *Hovory s T.G.M.* Praha: Fragment, 2009. ISBN 978-80-253-0752-6. Převzato z: REZOVÁ, Nicole. *Trest smrti v českém a mezinárodním právu.* Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Eva Žatecká, Ph.D.

⁷⁴ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu.* 2. nezměněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3506-4. Převzato z: REZOVÁ, Nicole. *Trest smrti v českém a mezinárodním právu.* Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Eva Žatecká, Ph.D., str. 36.

Státními („českými“ – protektorátními) soudy byl trest smrti uložen jen v minimálním počtu rozsudků. Vykonán byl pouze ve třech případech (v roce 1940, 1941 a v lednu 1945). Všichni tři pachatelé byli k trestu odsouzeni pro spáchání zločinu vraždy, podle § 134 zákona č. 117/1852 Ř. z., trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích.⁷⁵

Drtivá většina rozsudků smrti byla v období mezi lety 1939 a 1945 vynesena okupačními soudy – z jejich rozhodnutí bylo popraveno minimálně 8237 osob. Trest smrti byl ukládán v případech celé řady tehdy trestných činů – od nedodržování předpisů o zatmění, přes poslech nedovolené rozhlasové stanice až po velezradu nebo nepřátelský čin vůči spřátelenému státu.⁷⁶

Období mezi lety 1939 a 1945 bylo ve vztahu k trestu smrti mimořádné nejen pro to, za jaké činy, jakým osobám a v jakém rozsahu byl trest ukládán, ale také jakým způsobem byl vykonáván. Za posledních více než 200 let historie trestu smrti šlo o jediné období na našem území, kdy byl běžně vykonáván jinak než oběšením. Nově byl okupačními úřady ukládán také trest smrti zastřelením (z velké části vojenským osobám) a trest smrti stětím (za užití gilotiny). Až do roku 1943 byli odsouzení k trestu smrti stětím převáženi zejména do sekyrárny v Drážďanech (někteří též do Berlína, Mnichova nebo Vídně). Až na jaře 1943 byly v pankrácké věznici zahájeny popravy gilotinou. Do roku 1945 (poslední poprava se konala 26. dubna 1945) zde přišlo o život 1079 (z toho 155 žen) převážně českých vlastenců.⁷⁷

Mezi další místa, kde se popravovalo, patřila Kobyliská střelnice v Praze (během druhého stanného práva a období po něm zastřeleno 546 osob, z toho 69 žen), jízdná v Ruzyňských kasárnách (zastřeleno 247 osob, z toho 9 studentů 17. listopadu 1939) nebo Kounicovy koleje v Brně (celkem popraveno 800 osob

⁷⁵ LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 261.

⁷⁶ MACHALOVÁ, Petra. *Trest smrti v Československu a reflexe dobové právní vědy*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Mgr. Ondřej Horák, Ph.D, str. 29.

⁷⁷ LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 17-18.

zastřelením nebo oběšením). Občané bývalého Československa umírali ale i na řadě jiných míst – například v Terezíně, v Lidicích, na Zámečku v Pardubicích nebo v již zmíněných věznicích v Plötzensee v Berlíně (677 popravených), v Drážďanech (846 popravených) nebo ve Vídni (150 popravených).⁷⁸

Celkový počet obětí německé okupace v letech 1939 až 1945 nelze stanovit přesně. Studie *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí* z roku 2006 uvádí, že „úředně“ popraveno bylo minimálně 8237 osob, v koncentračních táborech zemřelo na 20 000 osob, nejméně 3461 lidí zemřelo v důsledku nuceného nasazení. Dalších 8 tisíc osob zemřelo nebo bylo zabito při Květnovém povstání. Zvláště jsou uvedeny osoby židovského a romského původu, kterých zemřelo zejména v koncentračních táborech nejméně 80 tisíc. Celkem tak bylo v období existence Protektorátu zavražděno více než 122 000 občanů bývalé Československé republiky (toto však neobsahuje popravené a zavražděné na Slovensku).⁷⁹

1.11.4 Třetí republika a retribuce

Ještě během druhé světové války řešila nejen československá exilová vláda, ale i vlády jiných okupovaných zemí a světových mocností to, jakým způsobem se po ukončení konfliktu vyrovnají se spáchanými zločiny a jak potrestají jejich pachatele.

V roce 1942 se v Londýně sešli zástupci devíti okupovaných zemí (Československa, Belgie, Francie, Norska, Polska, Nizozemí, Lucemburska, Jugoslávie a Řecka) a přijali Svatojakubskou deklaraci, která definovala základy pro stíhání válečných zločinců, kteří se dopustili zločinů proti lidskosti. V roce 1943 byl obdobný dokument přijat také světovými mocnostmi v Moskvě. Od téhož roku probíhala příprava tzv. retribučních dekretů presidenta, tedy norem, které se měly po znovuožánovení Československé republiky a ratihabici ze strany Parlamentu stát součástí právního řádu na zákonné, případně ústavní, úrovni. Skupina tzv.

⁷⁸ ŠÍR, Vojtěch. *Popraviště v protektorátu Čechy a Morava* [online]. Fronta.cz, 2010. [cit. 17. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/dotaz/popraviste-v-protektoratu-cechy-a-morava>.

⁷⁹ Oběti nacistického Německa v Československu [online]. Wikipedie – otevřená encyklopedie, 2021. [cit. 17. 2. 2022]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ob%C4%9Bti_nacistick%C3%A9ho_N%C4%9Bmecka_v_%C4%8Ceskoslovensku.

retribučních dekretů sestávala ze 4 oddělených norem – jednoho ústavního a tří běžných dekretů presidenta republiky. Všechny byly vyhlášeny v roce 1945 ve sbírce zákonů. Prvním z nich byl Dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb., o *potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech* (tzv. Velký retribuční dekret). Následovaly Dekret presidenta republiky č. 17/1945 Sb., o *Národním soudu*, Ústavní dekret presidenta republiky č. 137/1945 Sb., o *zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční* a Dekret presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o *trestání některých provinění proti národní cti* (tzv. Malý retribuční dekret).⁸⁰

Podle Dekretu č. 16 byly trestány zločiny páchané v době zvýšeného ohrožení státu. Tímto se rozumí období od 21. května do 31. prosince 1946. Mimořádné lidové soudy, do jejichž působnosti tyto činy spadaly, byly zřizovány při krajských soudech. Byly tvořeny pětičlennými senáty – pouze předseda byl soudcem profesionálem, ostatní čtyři soudci byli laici z lidu. Řízení trvalo maximálně tři dny a případný rozsudek smrti byl vykonatelný do dvou hodin. Odvolání nebylo přípustné. Takto bylo zřízeno 27 mimořádných lidových soudů v českých zemích - Dekret č. 16 nebyl platný na Slovensku. Mezi odsouzené patřili představitelé německých okupačních sil, členové protektorátní vlády a státní správy i běžní občané, kteří se dopouštěli kolaborace, konfidentství, udavačství a zločinů proti státu nebo majetku. Dekretem č. 17 byl zřízen Národní soud, který vynášel v sedmičlenném senátu rozsudky nad osobami české národnosti, které byly v rozhodném období významnými politickými, hospodářskými nebo správními představiteli Protektorátu. Územní působnost Národního soudu byla ale z rozhodnutí Slovenské národní rady na rozdíl od Dekretu č. 16 rozšířena i na Slovensko. Dekret č. 17 byl vázán dle § 3 hmotněprávními předpisy Dekretu č. 16.⁸¹

⁸⁰ PEJČOCH, Ivo. *Kolaboranti a váleční zločinci na pražském popravisti: osoby, popravené v Praze v průběhu retribučních procesů 1945-1948*. Cheb: Svět křídel, 2017. ISBN 978-80-7573-022-0, str. 5.

⁸¹ Tamtéž, str. 5-6. Srov. LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 19.

Jako tzv. Malý retribuční dekret je znám Dekret č. 138/1945 Sb., který trestal méně závažné delikty. Jako tresty připouštěl odnětí svobody na maximálně jeden rok, pokutu ve výši 1 milionu Korun nebo veřejné pokání. Na Slovensku probíhala retribuční řízení na základě nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Zb.

První retribuční trvala v českých zemích do 4. května 1947, na Slovensku až do 31. prosince téhož roku. Neukončené případy byly předány řádným trestním soudům, na Slovensku specializovaným senátům krajských soudů. Jako druhá retribuční je označováno období po přijetí zákona č. 33/1948 Sb., zákona, jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení až do konce roku 1948. Poté se válečnými zločiny zabývaly řádné trestní soudy – toto je někdy označováno jako třetí retribuční.⁸²

Od roku 1945 do 31. prosince 1948 bylo retribučními soudy odsouzeno více než 33 000 osob, z toho 35 % Čechů a Slováků. Popraveno bylo celkem 738 osob, z toho 29 na Slovensku. Z celkového počtu popravených bylo 67 žen. V rámci třetí retribuční bylo popraveno 9 lidí. Všechny tresty smrti byly vykonávány oběšením.⁸³

1.11.5 Československá republika v letech 1948 – 1989/1991

1.11.5.1 50. léta – politické procesy a nový trestní zákon

Již v roce 1948 jsou přijaty dva zásadní zákony, které se staly podkladem pro vedení politických procesů s opozicí Komunistické strany Československa – zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, který nahradil původní zákon na ochranu republiky z roku 1923, a zákon č. 232/1948 Sb., o státním soudu. Druhý jmenovaný zákon zřizoval Státní soud a Státní prokuraturu, které byly pověřeny vedením řízení ve věcech trestných činů podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky. Jen mezi lety 1948 a 1950 bylo z politických důvodů popraveno 99 osob, za stejné období bylo za vraždu k trestu smrti odsouzeno pouze 16 lidí.⁸⁴

⁸² PEJČOCH, Ivo. *Kolaboranti a váleční zločinci na pražském popravišti: osoby, popravené v Praze v průběhu retribučních procesů 1945-1948*. Cheb: Svět křidel, 2017. ISBN 978-80-7573-022-0, str. 5-6.

⁸³ Tamtéž, str. 6-7.

⁸⁴ FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 45-46. Srov. LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z:

Mezi nejznámější osoby odsouzené v politických „monstr procesech“ s domnělými nepřáteli lidu a strany, právě na základě zákona na ochranu lidově demokratické republiky, patří JUDr. Milada Horáková, právnička, odbojáčka a politička Československé strany národně socialistické. V procesu s Miladou Horákovou a dalšími v roce 1950 se podařilo komunistické justici maximálně zapojit veřejnost a přimět ji, aby pro domnělé pachatele požadovala co nepřísrnější tresty. O tom svědčí jedna z mnoha tzv. rezolucí, tato konkrétně z n. p. Kozak v Klatovech, ve které se mimo jiné píše: *„My, zaměstnanci národního podniku Kozak, závodu v Klatovech, sledujeme s rozhořčením průběh procesu s reakční skupinou Horáková, Hejda, Zemínová a spol., osnovatelů to nové války. Žádáme, aby tito štváči, kteří chystali převrat našeho lidově demokratického režimu a obnovení vlády kapitalistů, byli přísně potrestáni podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky...“*⁸⁵

V roce 1950 byl přijat nový trestní zákon a vyhlášen ve sbírce jako zákon č. 86/1950 Sb. Trest smrti připouštěl u 25 trestných činů, u některých byl dokonce jedinou možnou sankcí. Zákon též nově zaváděl trest odnětí svobody na doživotí, vedle dlouhodobého trestu odnětí svobody na 15 až 25 let. Zákon byl poplatný své době a částečně také posloužil při „třídním boji“, vedle zákonů zmíněných výše. Trest se vykonával oběšením, za stavu ohrožení státu bylo možné přistoupit k zástřelní.⁸⁶

Roku 1956 byl trestní zákon novelizován, některé skutkové podstaty byly zrušeny a trest odnětí svobody na doživotí byl nahrazen odnětím svobody na 25 let. Všude tam, kde trestní zákon připouštěl trest smrti, bylo nově možné uložit alternativně dlouhodobý trest odnětí svobody. V témže roce byl přijat zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním, který stanovoval povinnost přezkumu všech případů, ve kterých byl uložen trest smrti, Nejvyšším soudem.⁸⁷

http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 22-23.

⁸⁵ FORMÁNKOVÁ, Pavlína, Petr KOURA. *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol. (historická studie a edice dokumentů)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-03-8, str. 324.

⁸⁶ FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 46-47.

⁸⁷ Tamtéž, str. 48-49.

Celkem bylo mezi lety 1948 a 1955 k trestu smrti odsouzeno 257 osob.⁸⁸ 228 osob bylo popraveno mezi lety 1948 a 1953, tedy v období, kdy byl prezidentem Klement Gottwald. Z celkového počtu popravených v letech 1948 až 1953 bylo 7 odsouzeno za retribuční trestné činy, 25 za kriminální činnost (zejména vraždy) a 196 z politických důvodů. K. Gottwald udělil 56 milostí, z toho 23 válečným zločincům a kolaborantům, 12 pachatelům násilné trestné činnosti a pouze 21 odsouzeným z politických důvodů.⁸⁹

1.11.5.2 60. a 70. léta – reforma trestního práva

V roce 1961 je přijata rozsáhlá rekodifikace trestního práva hmotného i procesního – zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (účinný až do 31. 12. 2009) a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (v České republice stále účinný). Trestní zákon umožňoval uložení trestu smrti u 33 skutkových podstat – trestné činy proti republice, obecné ohrožení, vražda a u trestných činů vojenských a proti lidskosti. U žádného trestného činu nebyl trest smrti jedinou sankcí, vždy mohl soud uložit alternativně trest odnětí svobody.⁹⁰ Omezení ukládání trestu smrti bylo zakotveno v § 29 Výjimečný trest – trest smrti: *„Trest smrti může soud uložit jen za trestný čin, u něhož to tento zákon ve zvláštní části dovoluje, a to pouze za podmínky, že stupeň nebezpečnosti takového trestného činu pro společnost je vzhledem k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoký a a) uložení trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti, nebo b) není naděje, že by na pachatele bylo možno trestem výchovně působit.“*⁹¹

Trestní zákon z roku 1961 byl významněji (v oblasti výjimečného trestu) novelizován zákonem č. 45/1973 Sb. Tento umožnil soudu uložení trestu odnětí svobody od 15 do 25 let ve všech případech, kde bylo možné uložit trestu smrti a kde soud měl za to, že odnětí svobody bude sankcí dostatečnou k dosažení účelu trestu. Tato možnost byla soudy využívána a za prvních 5 let byl tento alternativní trest uložen v 64 případech. Trestní řád byl novelizován zákonem č. 149/1969 Sb.,

⁸⁸ Tamtéž, str. 47.

⁸⁹ PEJČOCH, Ivo. *Gottwaldovy milosti: tresty smrti, změněné milosti prezidenta republiky Klementa Gottwalda 1948-1953*. Cheb: Svět křídla, 2017. ISBN 978-80-7573-008-4, str. 172.

⁹⁰ FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 50-51.

⁹¹ Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon* ve znění k 1.1.1962

který stanovil, že řízení ve věcech, kde je možné uložit trest smrti, bude v prvním stupni vést výhradně krajský soud. Dále platila nutnost přezkumu rozsudků smrti Nejvyšším soudem.⁹²

Od roku 1962 byl trest smrti ukládán výhradně za zločiny vraždy. Až do roku 1989 bylo za tento trestný čin popraveno 101 osob. Posledním, kdo byl popraven z politických důvodů, tak zůstal Vladivoj Tomek, který byl odsouzen za velezradu a popraven v roce 1960.⁹³

1.11.5.3 1989 - 1991 – poslední poprava a definitivní nahrazení trestu smrti trestem odnětí svobody

Dne 1. července 1990 nabyl účinnosti zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon. Tato novela zrušila na zákonné úrovni trest smrti jako jeden z výjimečných trestů a nahradila jej výjimečnými tresty odnětí svobody na doživotí nebo na 15 až 25 let. V roce 1991 byl trest smrti zakázán také Listinou základních práv a svobod, která je v současné době součástí ústavního pořádku České republiky. V čl. 6 odst. 3 stanoví, že: „*Trest smrti se nepřipouští.*“⁹⁴ Právě Listina v kombinaci s mezinárodními závazky České republiky tvoří definitivní tečku za absolutním trestem. Možnosti jeho znovuoobnovení jsou k výše jmenovaným národním i mezinárodním dokumentům zcela minimální.

Mezi významné odpůrce trestu smrti v době po roce 1989 patřil Václav Havel, který po 50 letech navázal na tradici humanismu a úcty k lidským právům. Jeho postoj a akt zrušení trestu smrti se ukazuje v čase jako správný – veřejné mínění pomalu ale jistě spěje ke všeobecnému odsouzení této trestněprávní sankce. Jednoznačné jsou také tendence ve světě, kdy již skoro všechny vyspělé společnosti trest smrti z právních řádů odstranily.

Poslední poprava na území České republiky proběhla dne 2. února 1989, kdy byl k výkonu tohoto trestu odsouzen vrah Vladimír Lulek. Posledním popraveným, pro stejný trestný čin, byl na Slovensku Štefan Svitek – trest byl vykonán dne 8. června 1989. Celkem bylo v letech 1918 až 1989 československými soudními

⁹² FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 52-53.

⁹³ MACHALOVÁ, Petra. *Trest smrti v Československu a reflexe dobové právní vědy*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Mgr. Ondřej Horák, Ph.D., str. 40.

⁹⁴ FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8, str. 61-62.

orgány odsouzeno k trestu smrti více než 1600 osob. Trest byl vykonán na 1222 odsouzených.⁹⁵

1.11.6 Česká republika

1.11.6.1 Výjimečný trest de lege lata

Ode dne 1. ledna 2010 je účinným zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který tvoří generální úpravu trestního práva hmotného v České republice. Po Všeobecném zákoníku o zločinech a trestech za ně z 13. ledna 1787 jde o druhý trestní zákoník na našem území, který neumožňuje uložení absolutního trestu. Tento byl nahrazen trestem odnětí svobody. Nejpřísnějším trestem vůbec je jeho výměra na doživotí, případně na 20 až 30 let.

Dle § 52 odst. 1 trestního zákoníku se trestem rozumí: „*a) odnětí svobody, b) domácí vězení, c) obecně prospěšné práce, d) propadnutí majetku, e) peněžitý trest, f) propadnutí věci, g) zákaz činnosti, h) zákaz držení a chovu zvířat, i) zákaz pobytu, j) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, k) ztráta čestných titulů nebo vyznamenání, l) ztráta vojenské hodnosti, m) vyhoštění.*“⁹⁶

V návaznosti na výše jmenovaný trest odnětí svobody upravuje trestní zákoník výjimečný trest. Tím se dle § 54 odst. 1 rozumí „*jednak trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, jednak trest odnětí svobody na doživotí.*“ V témže odstavci je obsažena také obecná zásada pro ukládání výjimečného trestu, a to že „*Výjimečný trest může být uložen jen za zvlášť závažný zločin, u něhož to trestní zákon dovoluje.*“⁹⁷

Výjimečným trestem může být potrestán pachatel, který se dopustí trestního činu vraždy (§ 140 odst. 3), obecného ohrožení (§ 272 odst. 3), získání kontroly nad vzdušným dopravním prostředkem, civilním plavidlem a pevnou plošinou (§ 290 odst. 2), zavlčení vzdušeného dopravního prostředku do ciziny (§ 292 odst. 2, 3), vlastizrady (§ 309 odst. 1), rozvracení republiky (§ 310 odst. 2), teroristického útoku (§ 311 odst. 3), teroru (§ 312 odst. 1), sabotáže (§ 314 odst. 3), vyzvědačství

⁹⁵ LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 26 a 292.

⁹⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění

⁹⁷ Tamtéž

(§ 316 odst. 4), válečné zrady (§ 320 odst. 1), neuposlechnutí rozkazu (§ 375 odst. 3), zprotivení a donucení k porušení vojenské povinnosti (§ 377 odst. 3), násilí vůči nadřízenému (§ 381 odst. 3), vyhýbání se výkonu služby (§ 384 odst. 2), zběhnutí (§ 386 odst. 3), vyhýbání se výkonu strážní, dozorčí nebo jiné služby (§ 388 odst. 2), porušení povinnosti strážní služby (§ 389 odst. 3), porušení povinnosti služby při obraně vzdušného prostoru (§ 391 odst. 3), ohrožování morálního stavu vojáků (§ 392 odst. 2), porušení služební povinnosti vojáka (§ 393 odst. 5), genocidia (§ 400 odst. 1), útoku proti lidskosti (§ 401 odst. 1), apartheidu a diskriminace skupiny lidí (§ 402 odst. 2), agrese (§ 405a), přípravy útočné války (§ 406), styků ohrožujících mír (§ 409 odst. 2), použití zakázaného bojového prostředku a nedovolené vedení boje (§ 411 odst. 3), válečné krutosti (§ 412 odst. 3), perzekuce obyvatelstva (§ 413 odst. 3), plenění v prostoru válečných operací (§ 414 odst. 1) a zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků (§ 415 odst. 3), a to pouze při splnění podmínek pro uložení výjimečného trestu, které jsou zákonodárcem stanoveny v § 54.⁹⁸

V § 54 odst. 2 jsou stanoveny speciálně podmínky pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody na 20 až 30 let.

V § 54 odst. 3 jsou dále taxativně vyjmenovány zvláště závažné zločiny, pro které lze uložit výjimečný trest odnětí svobody na doživotí. Trest odnětí svobody na doživotí lze uložit pachateli, který spáchal: „*zvláště závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 3, nebo který při spáchání zvláště závažného zločinu obecného ohrožení podle § 272 odst. 3, vlastizrady (§ 309), teroristického útoku podle § 311 odst. 3, teroru (§ 312), genocidia (§ 400), útoku proti lidskosti (§ 401), použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje podle § 411 odst. 3, válečné krutosti podle § 412 odst. 3, perzekuce obyvatelstva podle § 413 odst. 3 nebo zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků podle § 415 odst. 3 zavinil úmyslně smrt jiného člověka.*“⁹⁹ Dále jsou stanoveny speciální podmínky pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí (§ 54 odst. 3 písm. a, b)

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ Tamtéž

K 31. 12. 2015 vykonávalo výjimečný trest celkem 145 osob. 48 z nich bylo odsouzeno k nejpřísnějšímu trestu – odnětí svobody na doživotí.¹⁰⁰ Ke stejnému dni roku 2020 vykonávalo doživotní trest odnětí svobody 41 osob, z toho 3 ženy. Na konci let 2018 a 2019 to bylo 45, respektive 43 osob.¹⁰¹

Nejdéle doživotní trest odnětí svobody vykonává Zdeněk Vocásek, který byl v roce 1988 posledním odsouzeným k trestu smrti. Dříve než mohlo dojít k jeho výkonu, byl trest smrti zrušen a uložený trest změněn na trest odnětí svobody na doživotí. Všem doživotně odsouzeným byl trest uložen pro zvlášť závažný zločin vraždy. Jedinou výjimkou jsou Tomáš Křepela a Rudolf Fian, kteří byli odsouzeni pro trestný čin obecného ohrožení v tzv. „Metanolové aféře“. Výjimku tvoří také případ Františka Müllera, který byl k doživotnímu trestu odsouzen německou justicí za pokus vraždy. Müller byl však po 20 letech v roce 2018 podmíněčně propuštěn.¹⁰²

1.11.6.2 Alternativní tresty a moderní trendy ve vězeňství

Tlapák Navrátilová uvádí, že za alternativní trest lze považovat všechny tresty nespojené s nepodmíněným odnětím svobody. Jako jejich přednosti uvádí absenci negativních vlivů spojených s trestem odnětí svobody nebo ekonomickou výhodnost. Mezi nejmladší alternativní tresty patří zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a domácí vězení, oba zákonem upraveny od roku 2010. Hlavním účelem alternativních trestů je dle Tlapák Navrátilové nahrazení zejména krátkodobých trestů odnětí svobody.¹⁰³

Do skupiny trestů postihujících svobodu odsouzeného lze mimo odnětí svobody, zařadit také jeho alternativy – domácí vězení, trest obecně prospěšných prací, zákaz pobytu, zákaz činnosti, vyhoštění a zákaz vstupu na sportovní,

¹⁰⁰ ŠIMÁNOVÁ, Hana. *Několik poznámek k výjimečnému trestu* [online]. Právní prostor, 2016. [cit. 21. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/nekolik-poznamek-k-vyjimecnemu-trestu>.

¹⁰¹ MĀSIAROVÁ, Lucie. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky* [online]. Vězeňská služba ČR, 2021. [cit. 21. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>.

¹⁰² *Doživotí, jako nejpřísnější trest v ČR, si odpykává více než 40 lidí* [online]. Advokátní deník, 2021. [cit. 22.2.2022]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/10/20/dozivoti-jako-nejprisnejsi-trest-v-cr-si-odpykava-vice-nez-40-lidi/>.

¹⁰³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7.* aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3, str. 405-406.

kulturní a jiné společenské akce, případně také podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody.¹⁰⁴

V současné době je nejprůisnějším trestem odnětí svobody. Tento trest ve vůbec největším rozsahu postihuje zájmy odsouzeného i jeho okolí. Všechny ostatní tresty jsou alternativou k této sankci. Byť je dlouhodobý, případně doživotní, trest odnětí svobody určitou náhradou za již zrušený trest smrti, vykazuje některé výrazné odlišnosti. Nejenže trest odnětí svobody plní odlišné funkce, ale je také trestem univerzálním – lze jej uložit pro jakýkoliv trestný čin. Naproti tomu bylo trest smrti možné uložit u relativně úzkého okruhu mimořádně závažných trestných činů. Tento okruh se samozřejmě v čase proměňoval, stejně jako se proměňovaly ty činy, které byly považovány za nejzávažnější (např. po roce 1961 bylo možné uložit trest smrti v případech 33 různých trestných činů, v praxi byl však ukládán výhradně pro vraždu). Druhou významnou odlišností je to, komu lze trest odnětí svobody a trest smrti uložit. Platí, že trest odnětí svobody je možné uložit jakémukoliv pachateli trestného činu uvedeného ve zvláštní části trestního zákoníku. V případě trestu smrti platila různá omezení, která zužovala okruh osob, které jsou způsobilé k výkonu trestu smrti (např. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech stanovil v článku 6, odst. 5: „*Rozsudek trestu smrti nebude ukládán za trestné činy spáchané osobami mladšími osmnácti let a nebude vykonán na těhotných ženách.*“).¹⁰⁵

V roce 2003 byly Výborem ministrů Rady Evropy přijaty zásady výkonu trestu osob odsouzených k dlouhodobému trestu odnětí svobody, tedy odnětí svobody nad 5 let (v podmínkách České republiky sem patří osoby odsouzené k trestu v délce 5 až 20 let, výjimečnému trestu nad 20 až do 30 let nebo osoby odsouzené k trestu odnětí svobody na doživotí). Raszková a Hoferková tyto zásady formulují do několika bodů – princip individualizace (přizpůsobení trestu konkrétní osobě ve snaze o co nejúčelnější využití funkcí trestu), normalizace (snaha o přiblížení se k životu mimo věznici), odpovědnosti (ponechání dílu osobní odpovědnosti každému vězni, aby tento měl vliv na svůj budoucí postup), bezpečí a bezpečnosti (zajištění bezpečnosti osob vězněných, zaměstnanců věznice i celé společnosti před nebezpečnými pachateli), neoddělování (nerozdělování osob odsouzených

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 406.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 407-410.

k dlouhodobému a doživotnímu trestu odnětí svobody) a princip postupu (možnost vězněné osoby postupovat a mít na toto vliv).¹⁰⁶

Gřivna tyto obecné evropské zásady transformuje a aplikuje v prostředí českého trestního práva. Na základě toho formuluje několik principů a moderních trendů v oblasti českého vězeňství a trestního sankcionování. Mezi ty patří: snaha o maximální ukládání alternativních trestů, využívání odklonů v trestním řízení, snaha o zavedení tzv. částečného vězení, úvahy o možnosti budování tzv. otevřených věznic, maximalizace kontaktu vězňů s vnějším světem, důraz na odbornou kvalifikaci osob zaměstnaných ve věznicích pro styk s odsouzenými (zejména v oblasti psychologie a vzdělávání dospělých) nebo zaměstnanost a smysluplný denní režim vězňů.¹⁰⁷

¹⁰⁶ RASZKOVÁ, Tereza, Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: Vězeňství*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-7169, str. 59-60.

¹⁰⁷ GŘIVNA, Tomáš a kol. *Kriminologie*. 4. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3, str. 196-197. Převzato z: RASZKOVÁ, Tereza, Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: Vězeňství*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-7169, str. 60-61.

2 Praktická část

2.1 Tresty smrti uložené československými soudními orgány v letech 1918 až 1989 ve věcech retribučních, politických a kriminálních deliktů

Podkladem při zpracovávání této kapitoly praktické části předkládané bakalářské práce mi byla studie Ing. Otakara Lišky a kolektivu – *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 – 1989*. Jde o 2. opravené a rozšířené vydání z roku 2006 navazující na 1. vydání – *Vykonané tresty smrti Československo 1918 – 1989* z roku 2000.

Na základě údajů z obou studií jsem zpracoval několik přehledů a grafů týkajících se zejména vykonaných rozsudků. Tyto jsou nejprve uvedeny v podrobném kalendáři, kde je každému měsíci v letech 1918 – 1989 přidělen příslušný počet proběhlých poprav. Následně je uveden přehled vykonaných poprav v jednotlivých funkčních obdobích všech prezidentů Československé republiky a rozdělení důvodů, které vedly k rozsudku smrti na tři základní – odsouzení pro kriminální delikty, vojenské a politické trestné činy a retribuční trestné činy. Vykonané popravy dle jednotlivých funkčních období jsou uváděny proto, že každý z prezidentů měl možnost skrze institut milosti výrazně ovlivnit počet vykonaných rozsudků – nejčastěji tohoto institutu využíval v letech 1918 až 1935 prezident Tomáš Garrigue Masaryk, který udělil milost ve více než 400 případech, a který dodnes patří k nejvýznamnějším abolicionistům v naší historii. Milosti udělené v letech 1919 – 1938 jsou obsahem samostatného grafu. Posledními součástmi této kapitoly je přehled všech vykonaných poprav s rozdělením do jednotlivých historických údobí – První a Druhá republika, Protektorát Čechy a Morava, Třetí republika a období do roku 1957 (konec funkčního období Antonína Zápotockého) a po něm, a rozdělení vynesných rozsudků smrti na základě toho, podle jakého zákonného předpisu byly uloženy.

Tabulka 1: Kalendář poprav

Rok / měsíc	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Celkem za rok
1918													0
1919						3		1					4
1920													0
1921	1												1
1922													0
1923	2												2
1924													0
1925													0
1926													0
1927						1	1			1			3
1928													0
1929										1			1
1930												2	2
1931													0
1932													0
1933			1								1		2
1934													0
1935				1									1
1936							1						1
1937			1		2								3
1938	1	1		1					1		2		6
1939													0
1940	1												1
1941						1							1
1942													0
1943													0
1944													0
1945	1				2	3	2	6	16	31	16	21	98
1946	38	26	40	25	25	26	15	18	40	42	28	32	355
1947	46	45	50	103	12	1	2	1			1	5	266
1948				3	2	1			5	9	1	2	23
1949	1	3			5	5	8			4	6		32
1950	4	6	1		9	10	1		4	15	1	6	57
1951		2	4	8	1	5	4	15	8	1	10	2	60
1952		13		1	2	7	3	9	4	4	11	12	66
1953	2	2	4	5	7	4	5	4	1	3	2	6	45
1954	5	4	1	1	3	1	2	1		2	4	1	25
1955		3	3		4		2		1			2	15
1956		1		1	2	1				2	1		8
1957	2	1		1				1				1	6
1958	1	1			2	1	10					1	16

Rok / měsíc	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Celkem za rok
1959				1	1		4		1		1		8
1960		1	1		1				1		1	2	7
1961	1		1	3					1				6
1962		1	1	1			1		1		2	3	10
1963	3						1		1		1	1	7
1964		1	1			1		1	1		11		16
1965		1	1		1						1		4
1966							1	2	1	2	1	1	8
1967						3			1				4
1968													0
1969													0
1970													0
1971		1											1
1972	1	2	1								2		6
1973				1						1		1	3
1974												1	1
1975			2		1					1		1	5
1976						1	1						2
1977	1						1						2
1978		1									1		2
1979		1				1	1					1	4
1980			2						1		2		5
1981				1									1
1982			1					1					2
1983				3									3
1984								1					1
1985			1	4		1							6
1986		1		1				1					3
1987							1				1	1	3
1988													0
1989		1				1							2
Celkem popraveno 1918 - 1989													1222

Zdroj: zpracování vlastní, data z: LIŠKA, Otakar et al. Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989 [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 261-262.

V *Tabulce 1 - Kalendář poprav* je uvedeno podrobné rozložení vykonaných trestů smrti na našem území v čase. Obsaženy jsou tresty vykonané z rozhodnutí československých soudních orgánů, v letech 1939 - 1945 na základě rozsudků státní protektorátní justice, bez rozsudků okupačních a německých soudů a soudů samostatného Slovenského státu. Barevně jsou odlišena funkční období prezidentů Československé republiky, státního prezidenta Protektorátu Čechy a Morava a období, kdy byl výkonem pravomocí prezidenta pověřen předseda vlády Jan Syrový (říjen a listopad 1938). Červeně je jednak zvýrazněn měsíc (duben 1947) a rok (1946) s největším počtem vykonaných poprav, jednak v roce 1989 dvě poslední popravy na území Československa (v únoru 1989 na území dnešní České republiky, v červnu 1989 na Slovensku).

Jak z *Tabulky 1* vyplývá, celkem bylo v letech 1918 - 1989 na území Československé republiky a Protektorátu Čechy a Morava popraveno 1222 osob. K tomuto údaji je ale třeba přistupovat s rezervou a brát v úvahu, že nemusí jít o přesný počet. První a druhé vydání studie Ing. Otakara Lišky a kolektivu se v celkovém počtu vykonaných poprav i jejich rozložení v čase liší - mezi lety 2000 (první vydání) a rokem 2006 (druhé vydání) pracoval kolektiv O. Lišky na zpřesnění údajů - došlo ke změně celkového počtu vykonaných rozsudků, ale také k doplnění nově zjištěných poprav a také ke změně důvodů, které vedly k odsouzení k absolutnímu trestu (např. došlo ke snížení celkového počtu vykonaných poprav na základě tzv. retribučních dekretů).¹⁰⁸ V posledním sloupci je uveden celkový počet vykonaných trestů smrti v jednotlivých letech.

Období tzv. První republiky bylo co do počtu vykonaných rozsudků smrti relativně konstantní - zásluhu na tom má zejména prezident T. G. Masaryk, který byl zásadním odpůrcem trestu smrti. Celkem proto bylo v letech 1918 - 1935 popraveno "pouze" 16 osob, byť soudy rozsudek smrti vynášely relativně často - ve více než čtyřech případech. Situace se výrazněji nezměnila ani v prvním

¹⁰⁸ LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 261-262. Srov. LIŠKA, Otakar et al. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989 (nezahrnuje rozsudky německé justice)* [online]. 2000. [cit. 25. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>, str. 161-162.

funkčním období prezidenta Edvarda Beneše a období, kdy byl státním prezidentem Protektorátu Č. a M. Emil Hácha. K významnému nárůstu počtu poprav dochází v letech 1945 až 1948, kdy byla většina trestů smrti uložena pro spáchání některého trestného činu uvedeného v jednom z tzv. retribučních dekretů. Po roce 1948, během funkčního období Klementa Gottwalda, je většina absolutních trestů vykonána ve věcech politických trestných činů. Postupně podíl politických činů na celkovém počtu vykonaných rozsudků smrti klesá - ve funkčním období Antonína Zápotockého je to polovina z celkového počtu (47), během funkčních období Ludvíka Svobody a Gustava Husáka byly tresti smrti ukládány výhradně za zvlášť závažný zločin vraždy (od 1. 1. 1962 bylo vykonáno 101 poprav - všechny na pachatelích trestného činu vraždy).

Tabulka 2: Přehled prezidentů a jejich funkčních období

Prezident v úřadu	Od	Do	Počet popravených
Tomáš Garrigue Masaryk	14.11.1918	14.12.1935	16
Edvard Beneš	14.12.1935	05.10.1938	8
Jan Syrový* ¹	05.10.1938	30.11.1938	2
Emil Hácha* ²	30.11.1938	05.05.1945	3
Edvard Beneš* ³	(1940) 5. 5. 1945	07.06.1948	723
Klement Gottwald	14.06.1948	14.03.1953	237
Antonín Zápotocký	21.03.1953	13.11.1957	94
Antonín Novotný	19.11.1957	22.03.1968	87
Ludvík Svoboda	30.03.1968	29.05.1975	14
Gustav Husák	29.05.1975	10.12.1989	38

*¹ arm. gen. Jan Syrový byl ve dnech 22. 11. - 1. 12. 1938 předsedou vlády ČSR
*² doc. JUDr. Emil Hácha byl do 14. 3. 1939 prezidentem Československé republiky, poté až do května 1945 státním pretektorátu Č. a M.
*³ prof. JUDr. PhDr. Edvard Beneš byl v období od roku 1940 prezidentem fakticky neexistující Československé republiky v exilu

Zdroj: zpracování vlastní, data z: LIŠKA, Otakar et al. Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989 [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 261-262.

Tabulka 2 - Přehled prezidentů a jejich funkčních období uvádí celkový počet vykonaných poprav v jednotlivých funkčních obdobích všech prezidentů Československé republiky, státního prezidenta Protektorátu Čechy a Morava a období, kdy byl výkonem pravomocí prezidenta pověřen předseda vlády Jan Syrový. Červeně jsou zvýrazněny dva nejvyšší celkové počty vykonaných

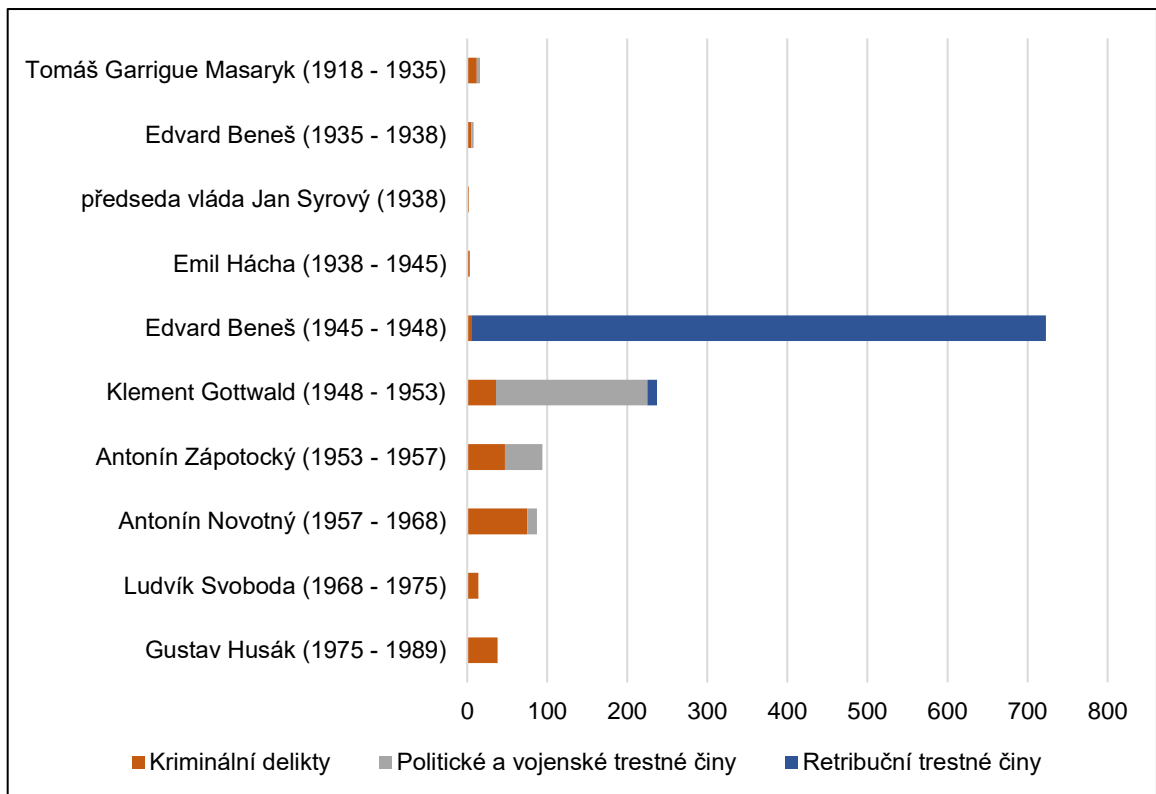
rozsudků smrti - ve druhém funkčním období Edvarda Beneše (většina ve věcech retribučních trestných činů) a funkčním období Klementa Gottwalda (většina pro politické trestné činy). Důvody, které vedly k uložení absolutního trestu, a celkový počet vykonaných poprav s tímto rozdělením, jsou uvedeny v *Tabulce 3 - Důvody uložení trestů smrti a počet poprav dle funkčních období prezidentů*. Stejná data jsou také obsahem *Grafu 7 - Popravy a jejich důvody dle funkčních období prezidentů*.

Tabulka 3: Důvody uložení trestů smrti a počet poprav dle funkčních období prezidentů

	Kriminální delikty	Pol. a voj. trestné činy	Retribuční trestné činy	Celkem
Tomáš Garrigue Masaryk (1918 - 1935)	12	4	0	16
Edvard Beneš (1935 - 1938)	5	3	0	8
předseda vláda Jan Syrový (1938)	2	0	0	2
Emil Hácha (1938 - 1945)	3	0	0	3
Edvard Beneš (1945 - 1948)	6	0	717	723
Klement Gottwald (1948 - 1953)	36	189	12	237
Antonín Zápotocký (1953 - 1957)	47	47	0	94
Antonín Novotný (1957 - 1968)	75	12	0	87
Ludvík Svoboda (1968 - 1975)	14	0	0	14
Gustav Husák (1975 - 1989)	38	0	0	38

Zdroj: zpracování vlastní, data z: LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 261-262. Srov. LIŠKA, Otakar et al. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989 (nezahrnuje rozsudky německé justice)* [online]. 2000. [cit. 25. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>, str. 161-162.

Graf 7: Popravy a jejich důvody dle funkčních období prezidentů

Zdroj: zpracování vlastní, data z: LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-DRUH_VYDN.PDF, str. 261-262. Srov. LIŠKA, Otakar et al. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989 (nezahrnuje rozsudky německé justice)* [online]. 2000. [cit. 25. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>, str. 161-162.

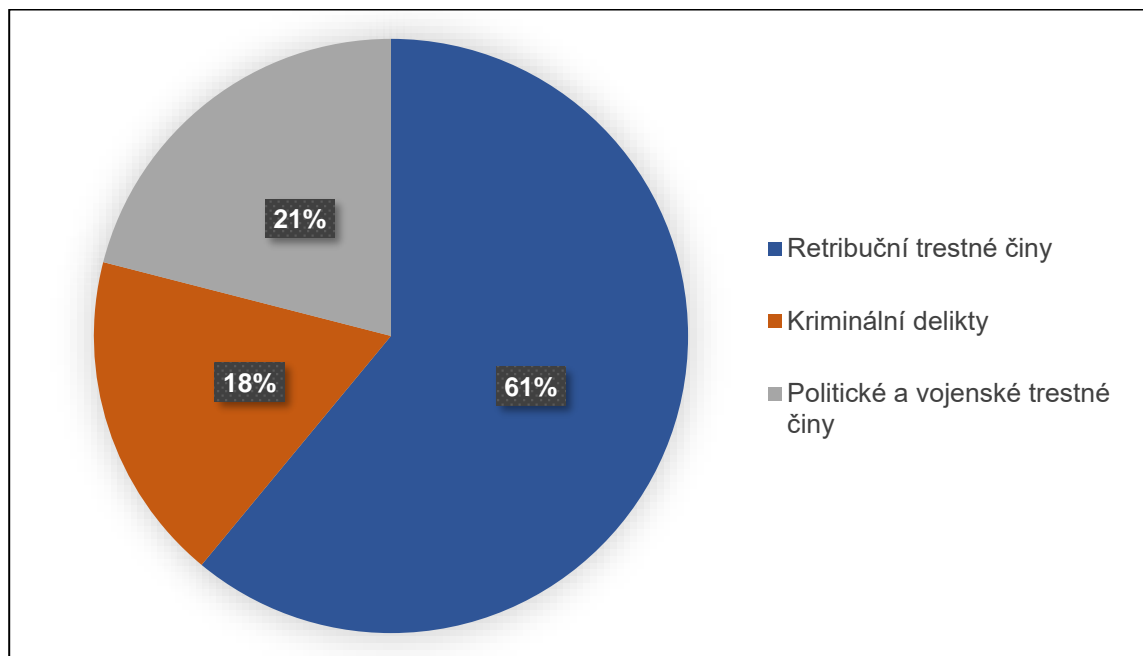
Největší množství poprav bylo vykonáno ve druhém funkčním období prezidenta Edvarda Beneš, a to 723, přičemž pouhých 6 z nich na pachatelích kriminálních deliktů. 717 osob bylo mezi květnem 1945 a červnem 1948 popraveno na základě rozsudků vynesných ve věcech retribučních trestných činů. Pro spáchání retribučních trestných činů bylo popraveno ještě 12 osob během funkčního období Klementa Gottwalda. Tzv. retribuční trestné činy a soudnictví v těchto věcech byly upraveny Dekrety presidenta republiky č. 16, 17 a 138 a Ústavním dekretem presidenta republiky č. 137 z roku 1945. Dekrety byly vydány prezidentem Edvardem Benešem na návrh exilové vlády a následně ratifikovány parlamentem. Staly se tak platnou součástí právního řádu Československé republiky na zákonné (ústavní) úrovni.

Ve věcech politických trestných činů bylo nejvíce osob (189) popraveno během funkčního období Klementa Gottwalda. Během funkčního období Antonína

Zápotockého to byla méně než třetina (47). Poslední poprava na základě rozsudku ve věci politického trestného činu proběhla v roce 1960. Během funkčního období Antonína Novotného bylo popraveno celkem 12 osob pro politické trestné činy. Do kategorie politických trestných činů jsou také zařazeny vojenské trestné činy - pro jejich spáchání bylo mezi lety 1918 až 1938 popraveno 7 osob - 4 z nich pro trestné činy spojené s vojenskou službou, 3 z nich pro špionáž.

Pachatelé kriminálních deliktů, v drtivé většině vražd s přitěžujícími okolnostmi, tvořili většinu z popravených během funkčních období prezidentů T. G. Masaryka, Edvarda Beneše (1. funkční období), Emila Háchy, Antonína Novotného, Ludvíka Svobody a Gustava Husáka. Ve funkčním období Klementa Gottwalda byla většina popravených odsouzena pro spáchání politických trestných činů, Antonín Zápotocký neudělil milost ve 47 případech odsouzených za politické trestné činy a ve stejném množství případů pachatelů kriminálních deliktů. V druhém funkčním období Edvarda Beneše byla drtivá většina popravených odsouzena za tzv. retribuční trestné činy (717) a pouhých 6 pachatelů bylo odsouzeno k nejvyššímu trestu za spáchání kriminálních deliktů.

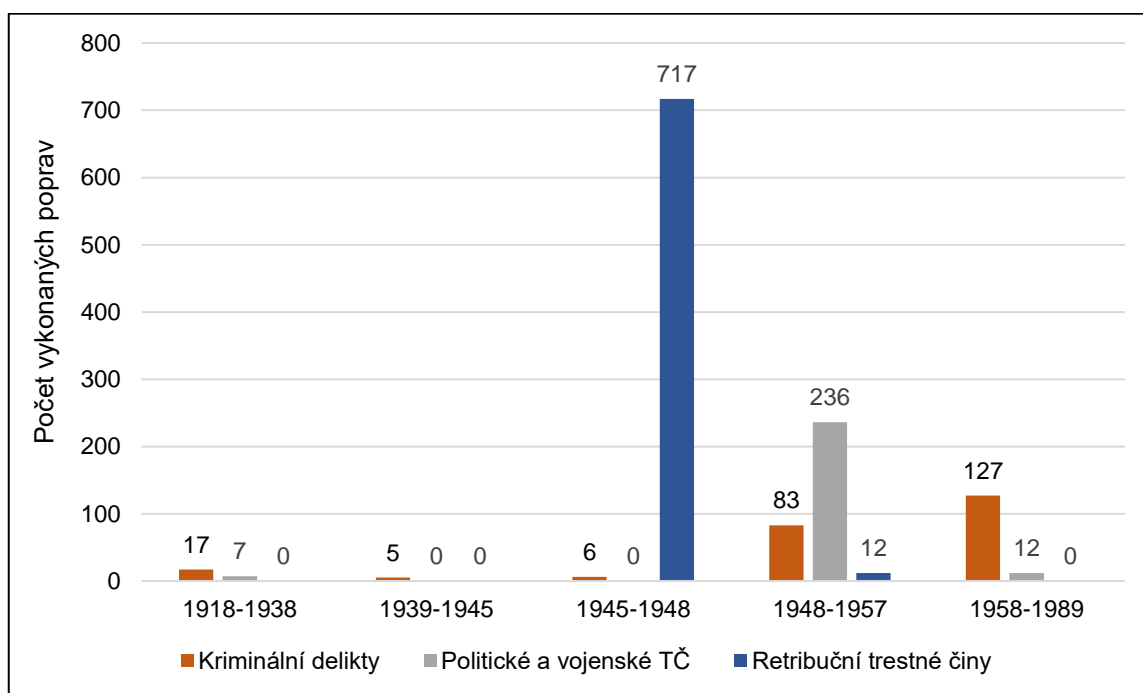
Graf 8: Důvody odsouzení k trestu smrti v letech 1918-1989

Zdroj: zpracování vlastní, data z: LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 261-262.

Z celkového počtu 1222 popravených v letech 1918 - 1989 bylo nejvíce osob (729; 61 %) odsouzeno na základě tzv. retribučních dekretů pro trestné činy v nich uvedené. 21 %, tj. 255 osob, bylo popraveno na základě rozsudků ve věcech politických a vojenských trestných činů. Nejmenší podíl tvoří odsouzení ve věcech kriminálních deliktů - popraveno jich bylo celkem 238, tj. 18 % z celkového počtu popravených za celé sledované období. Přehledně jsou uvedená data zobrazena v *Grafu 7 - Důvody odsouzení k trestu smrti v letech 1918 - 1989*.

Graf 9: Vykonané poprav v jednotlivých údobích 1918-1989

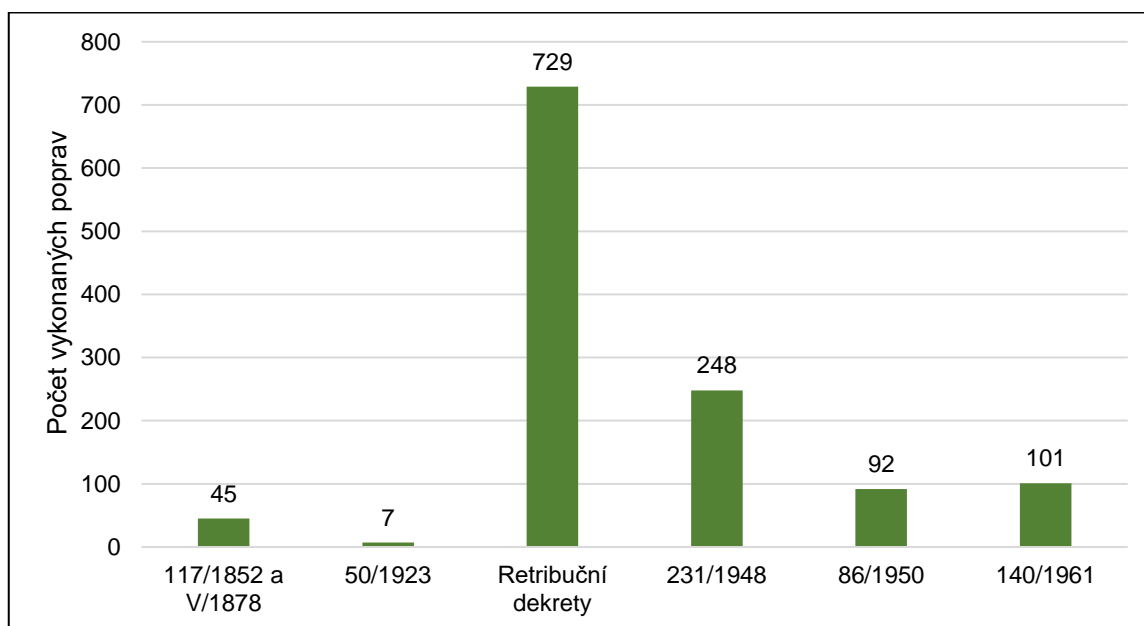

Zdroj: zpracování vlastní, data z: LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 261-262.

V *Grafu 9 - Vykonané poprav v jednotlivých údobích 1918 - 1989* je zachováno dělení poprav dle důvodů, které vedly k vynesení rozsudků v těchto věcech (kriminální delikty, politické a vojenské trestné činy a retribuční trestné činy). V období tzv. První republiky bylo vykonáno celkem 34 rozsudků smrti, z toho 7 pro vojenské trestné činy. V období tzv. Druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava bylo popraveno celkem 5 osob, přičemž všichni byli odsouzeni za kriminální činy. V období let 1945 až 1948 jednoznačně dominovaly poprav pachatelů retribučních trestných činů. Ve funkčních obdobích prezidentů

Klementa Gottwalda a Antonína Zápotockého bylo popraveno 236 pachatelů politických trestných činů, 83 pachatelů kriminálních deliktů a 12 osob, které byly odsouzeny za retribuční trestné činy. Ještě mezi lety 1958 a 1960 bylo popraveno 12 odsouzených za politické trestné činy. V letech 1958 - 1989 bylo popraveno celkem 127 pachatelů kriminálních deliktů, 101 z nich v období účinnosti zákona č. 140/1961 Sb. pro trestný čin vraždy.

Graf 10: Počet vykonaných poprav podle zákonných podkladů

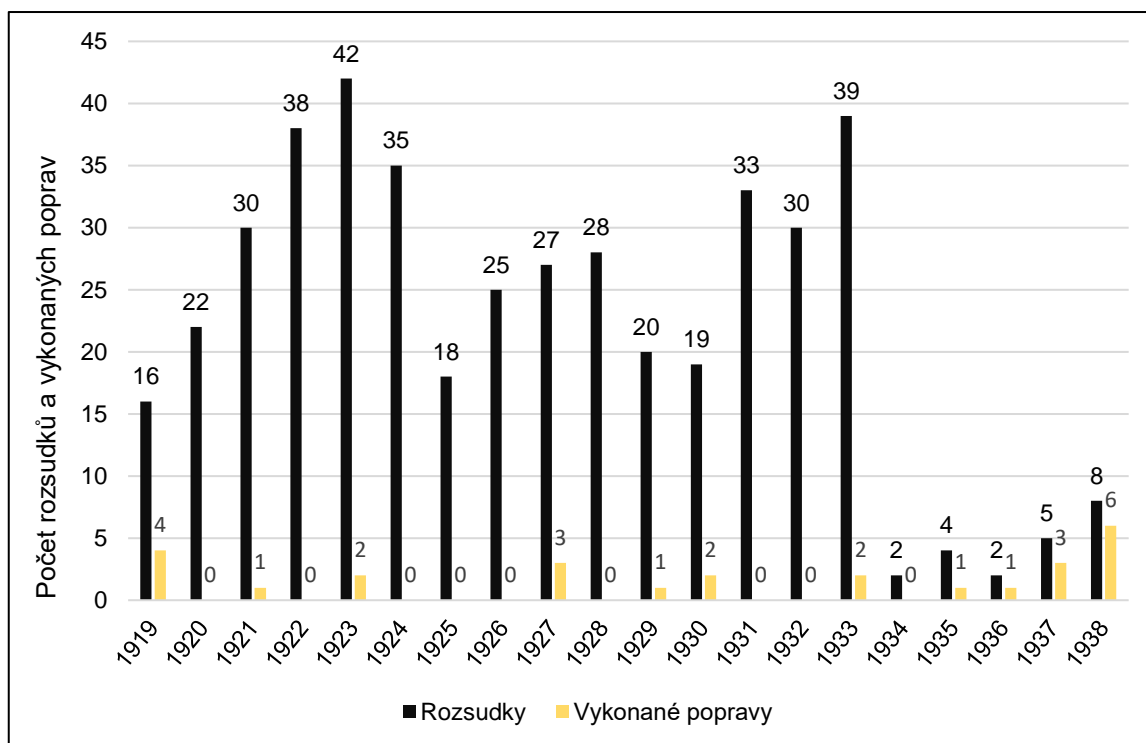

Zdroj: zpracování vlastní, data z: LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 261-262.

Největší množství rozsudků smrti bylo vyneseno v případech trestných činů uvedených v tzv. retribučních dekretech - na základě nich bylo popraveno 729 osob. 248 osob bylo popraveno za politické trestné činy podle zákona č. 231/1948 Sb., zákona na ochranu lidově demokratické republiky. Do roku 1950 bylo na základě rozsudků ve věcech trestných činů podle zákona č. 117/1852 Ř. z. o zločinech, přečinech a přestupcích a zákonného článku č. V/1878 popraveno 45 pachatelů kriminálních deliktů. Pro politické a vojenské trestné činy bylo v období tzv. První republiky popraveno 7 osob - tyto jsou uvedeny jako popravené podle zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. Někteří z nich byli ovšem popraveni též za použití zákona č. 117/1852 Ř. z. Po roce 1950 bylo popraveno celkem 193 osob za kriminální delikty - rozsudky v těchto věcech byly vyneseny podle trestních

zákonů č. 86/1950 Sb. (účinný od 1. srpna 1950) a č. 140/1961 Sb. (účinný od 1. ledna 1962). Počty vykonaných poprav dle zákonů, na jejichž podkladě byly rozsudky smrti vyneseny, jsou znázorněny v *Grafu 10 - Počet vykonaných poprav podle zákonných podkladů*.

Graf 11: Udělené milosti a vykonané poprav v letech 1919 až 1938

Zdroj: zpracování vlastní, data z: LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989 [online]*. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 261-262. Srov. PEJČOCH, Ivo. *Masarykovy vražedkyně: ženy, zachráněné v období první republiky prezidentskou milostí před trestem smrti*. Cheb: Svět křidel, 2015. ISBN 978-80-87567-81-4, str. 5.

Nejvíce milostí v historii samostatného Československého státu udělil prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Jak již bylo zmíněno, patřil mezi nejvýraznější abolicionisty v naší historii. Mezi lety 1919 - 1935 vynesly československé soudy rozsudek smrti ve více než 400 případech. Za stejné období však bylo vykonáno "pouze" 16 poprav - ostatní odsouzené k trestu smrti prezident T. G. Masaryk omilostnil a trest jim byl zmírněn - změněn na trest odnětí svobody. Vyneseným rozsudkům k trestu smrti a vykonaným popravám v letech 1919 - 1938 se věnuje poslední z přehledů - *Graf 10 - Udělené milosti a vykonané poprav v letech 1919 až 1938*.

2.2 Tresty ukládané českou justicí pro zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, v letech 2016 až 2020

Již po celou dobu účinnosti předchozího trestního zákona, tj. zákona č. 140/1961 Sb., účinného od 1. ledna 1962 do 31. 12. 2009, byl trest smrti ukládán (do roku 1989) výhradně za zvlášť závažný zločin vraždy, podle § 219. Byť zákon připouštěl uložení trestu smrti u 33 různých skutkových podstat, nikdy jej soudy u jiného trestného činu neuložily.¹⁰⁹ Po roce 1989 byl trest smrti nahrazen výjimečným trestem – trestem odnětí svobody na 15 až do 25 let (dnes na 20 až do 30 let) a doživotním odnětím svobody.

Obsahem této kapitoly proto bude analýza ukládaných trestů za zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1,2,3 zákona č. 40/2009 Sb. v letech 2016 až 2020. Podkladem pro zpracování takové analýzy mi byla data z portálu JakTrestame.cz, který se od roku 2016 zabývá zkoumáním ukládaných trestů a zpracováváním justičních statistik – statistický listů soudů, které tvůrcům poskytlo Ministerstvo spravedlnosti. Na projektu se podílí Jakub Drápal z Právnické fakulty Univerzity Karlovy, Michal Šoltés z téže fakulty, Klára Svitáková z CERGE-EI a datový žurnalista Jan Cibulka.

Pro účely této práce jsem se nezabýval tresty, které byly uloženy jako úhrnné nebo souhrnné u jednočinného či vícečinného souběhu trestných činů, kdy některým z nich byl zvlášť závažný zločin vraždy. Ukládání úhrnných a souhrnných trestů se řídí zvláštními ustanoveními, konkrétně § 43 zákona č. 40/2009 Sb., přičemž tato mají významný vliv zejména na výměru trestu. Podle ustanovení § 43 by byl pravděpodobně ve všech případech trestný čin vraždy podle § 140 nejpřísněji trestný, avšak u vícečinného souběhu většího množství trestných činů je možné podle § 43 odst. 1 uložit pachateli trest odnětí svobody v rámci trestní sazby, jejíž hranice se zvyšuje o jednu třetinu¹¹⁰ – toto by mělo zásadní vliv na analýzu trestů ukládaných výhradně za zločin vraždy.

Skutková podstata trestného činu vraždy je uvedena ve zvláštní části zákona č. 40/2009 Sb., trestním zákoníku, v § 140. Tento stanoví, že:

¹⁰⁹ MACHALOVÁ, Petra. *Trest smrti v Československu a reflexe dobové právní vědy*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Mgr. Ondřej Horák, Ph.D., str. 40. Srov. Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon* ve znění k 1. 8. 1965.

¹¹⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění

„(1) Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let.

(2) Kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let.

(3) Odnětím svobody na patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2

a) na dvou nebo více osobách,

b) na těhotné ženě,

c) na dítěti mladším patnácti let,

d) na úřední osobě při výkonu nebo pro výkon její pravomoci,

e) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,

f) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona,

g) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání,

h) opětovně,

i) zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, nebo

j) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch nebo ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky.

(4) Příprava je trestná.“

Celkem bylo v letech 2016 až 2020 za zvláště závažný zločin vraždy odsouzeno 292 osob. Rozložení odsouzených osob v čase a právní kvalifikace konkrétních skutků je uvedena v *Tabulce č. 4 - Odsouzení za vraždu v letech 2016-2020*. Největší množství pachatelů (66) bylo odsouzeno v roce 2020, v témže roce bylo také nejvíce osob odsouzeno za vraždu podle § 140 odst. 2 a 3. K uvedenému je třeba dodat, že skutek je ke konkrétnímu roku zaevidován zpravidla v závislosti na nabytí právní moci rozsudku. Z toho vyplývá, že u zvláště závažných zločinů v drtivé většině nepůjde o rok totožný s rokem spáchání skutku – vynesení pravomocného rozsudku v těchto věcech trvá vzhledem k povaze

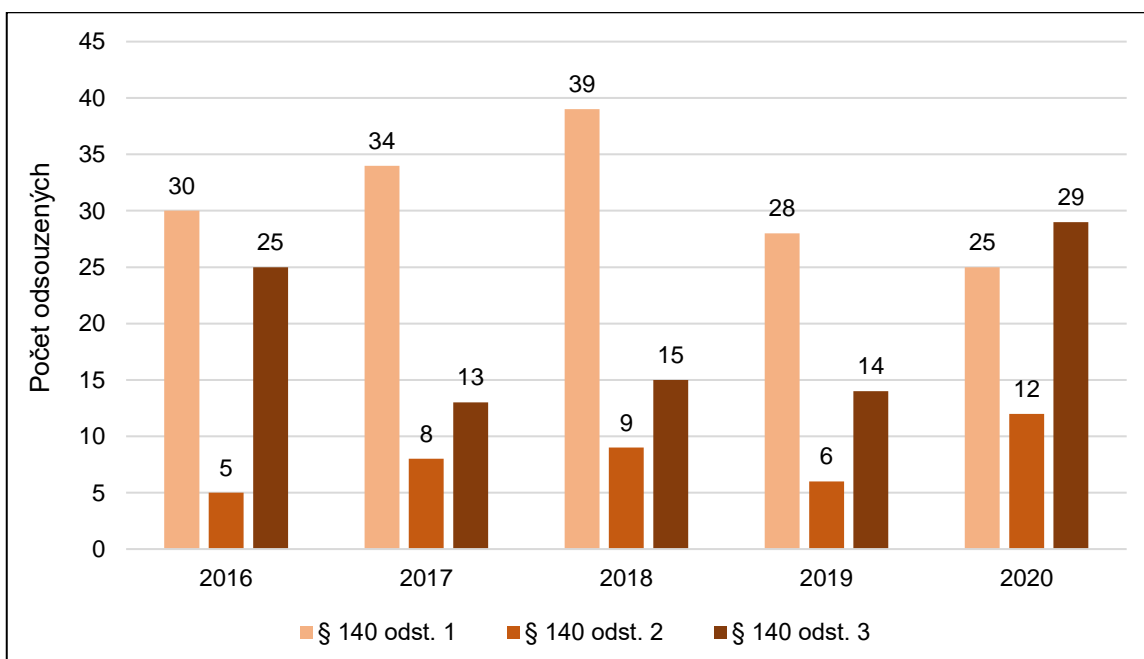
trestného činu dlouhou dobu. Totožná data byla využita při tvorbě *Grafu č. 12 - Odsouzení za vraždu v letech 2016-2020*.

Tabulka 4: Odsouzení za vraždu v letech 2016-2020

Rok	§ 140 odst. 1	§ 140 odst. 2	§ 140 odst. 3	Celkem odsouzených
2016	30	5	25	60
2017	34	8	13	55
2018	39	9	15	63
2019	28	6	14	48
2020	25	12	29	66
Celkem odsouzených	156	40	96	292

Zdroj: zpracování vlastní, data z: [JakTrestame.cz](https://jaktrestame.cz) [online]. [cit. 26. 2. 2022]. Dostupné z: <https://jaktrestame.cz/>.

Graf 12: Odsouzení za vraždu v letech 2016-2020

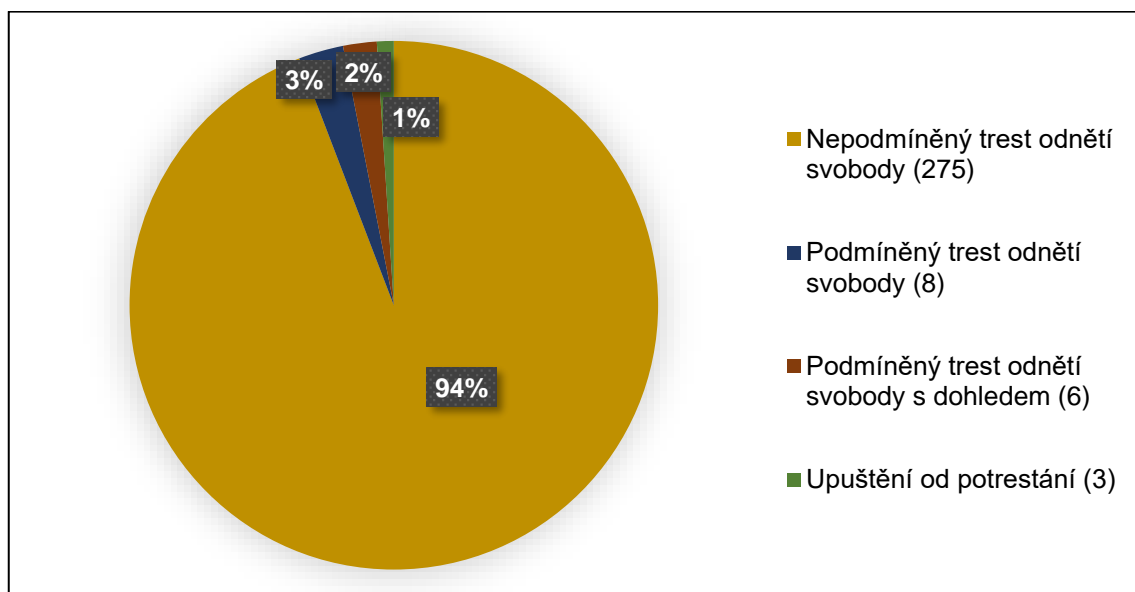

Zdroj: zpracování vlastní, data z: [JakTrestame.cz](https://jaktrestame.cz) [online]. [cit. 26. 2. 2022]. Dostupné z: <https://jaktrestame.cz/>.

V *Grafu 13 - Druhy trestů uložených za vraždu v letech 2016-2020* je graficky znázorněno procentuální zastoupení trestů ukládaných za zvlášť závažný zločin vraždy v letech 2016 až 2020. Nepodmíněný trest odnětí svobody byl uložen v naprosté většině případů - v 94 %. V pouhých 6 % byl uložen jiný hlavní trest - ve 3 % podmíněný trest odnětí svobody, ve 2 % též trest s dohledem a u 1 % odsouzených bylo upuštěno od potrestání. Poměr odsouzených k výkonu

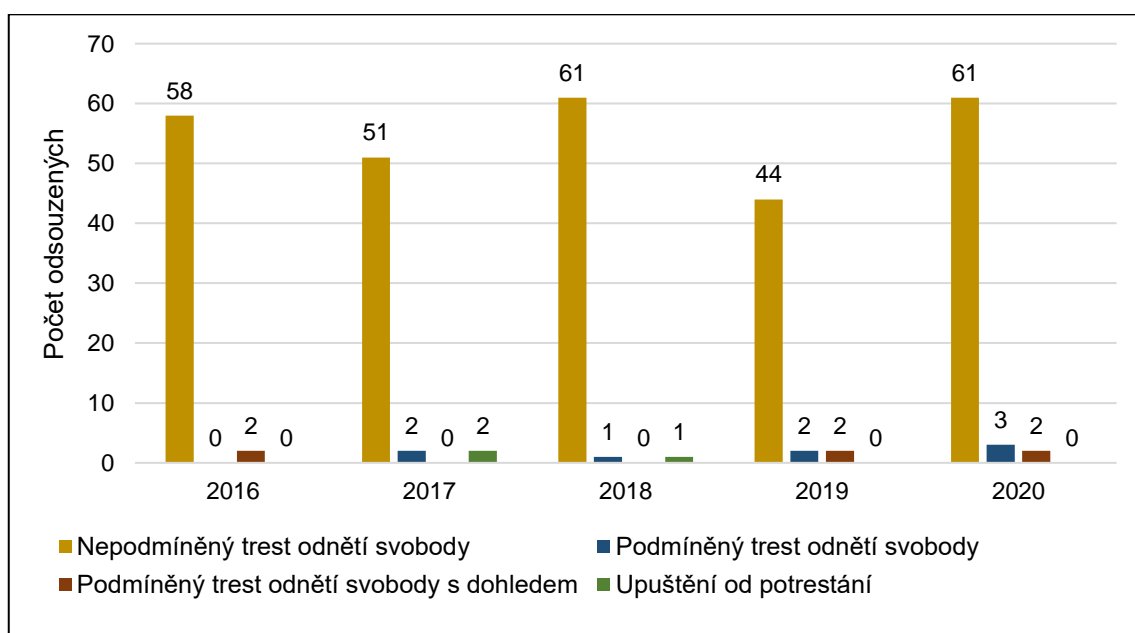
uvedených trestů se příliš nelišil ani v průběhu jednotlivých let 2016 až 2020 - nejvíce osob bylo k nepodmíněnému trestu odnětí svobody odsouzeno v letech 2018 a 2020 (61), nejméně v roce 2019. Kompletní data k počtu odsouzených k výkonu jednotlivých trestů v průběhu let 2016-2020 jsou obsahem *Grafu 14 - Druhy trestů uložených za vraždu v jednotlivých letech 2016-2020*.

Graf 13: Druhy trestů uložených za vraždu v letech 2016-2020

Zdroj: zpracování vlastní, data z: [JakTrestame.cz](https://jaktrestame.cz) [online]. [cit. 26. 2. 2022]. Dostupné z: <https://jaktrestame.cz/>.

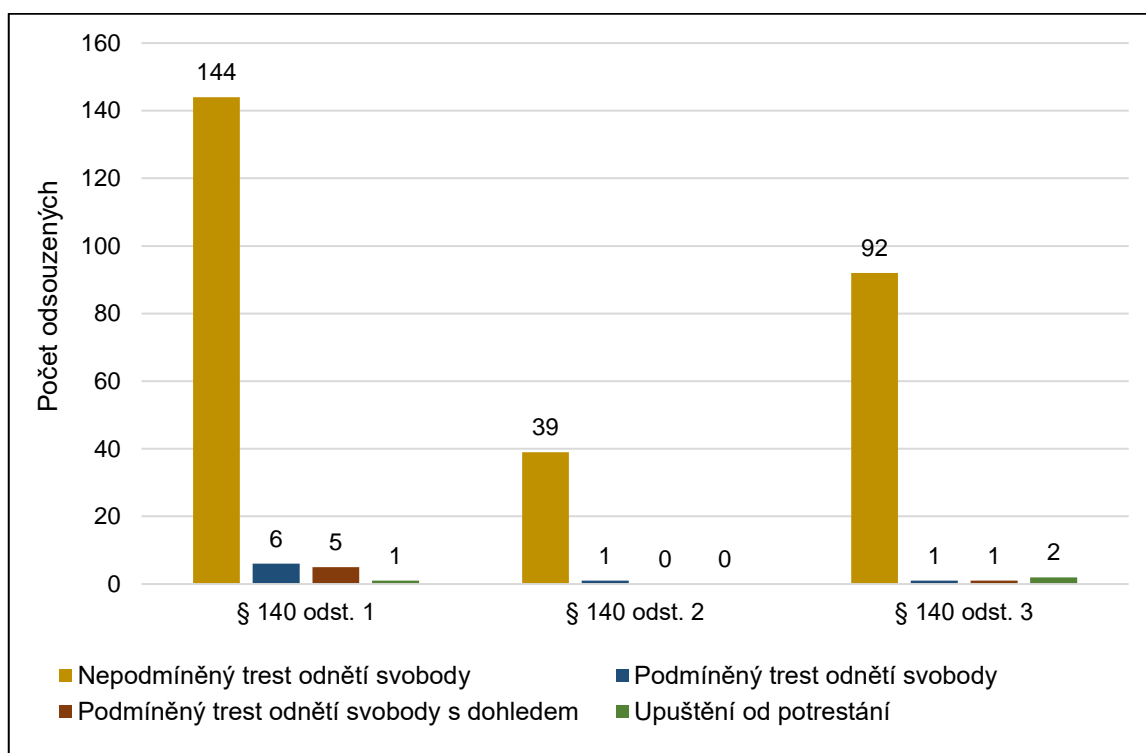
Graf 14: Druhy trestů uložených za vraždu v jednotlivých letech 2016-2020

Zdroj: zpracování vlastní, data z: [JakTrestame.cz](https://jaktrestame.cz) [online]. [cit. 26. 2. 2022]. Dostupné z: <https://jaktrestame.cz/>.

Nepodmíněný trest odnětí svobody je zcela dominantním při odsouzení pachatele trestného činu vraždy jak podle § 140 odst. 1, tak podle § 140 odst. 2 nebo 3. Toto ilustruje *Graf 15 - Druhy trestů uložených za vraždu podle odst. 1, 2 a 3*. V případě odsouzení podle § 140 odst. 1 byl podmíněný trest odnětí svobody uložen v 11 případech, u odsouzení podle odst. 2 a 3 to bylo dohromady ve 3 případech. Od potrestání bylo upuštěno u jednoho odsouzeného podle § 140 odst. 1 a u dvou podle odst. 3.

Graf 15: Druhy trestů uložených za vraždu podle odst. 1,2 a 3

Zdroj: zpracování vlastní, data z: [JakTrestame.cz](https://jaktrestame.cz) [online]. [cit. 26. 2. 2022]. Dostupné z: <https://jaktrestame.cz/>.

Vedle hlavních trestů byly za zločiny vraždy v letech 2016 až 2020 ukládány také tresty vedlejší. U hlavního trestu nepodmíněného odnětí svobody to byl trest propadnutí věci (25 %), vyhoštění (12 %), zákaz řízení motorových vozidel (1 %), zákaz pobytu (0,7 %), peněžitý trest (0,4 %) a zákaz činnosti (0,4 %). Zbylým více než 60 % odsouzeným k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nebyl vedlejší trest uložen. Největšímu množství odsouzených (39) byl nepodmíněný trest odnětí svobody uložen v délce 120 měsíců, většině potom v rozmezí 72 - 217 měsíců. Nepodmíněný trest odnětí svobody v délce nad 20 let byl v letech 2016 až 2020

uložen 12 odsouzeným. Délka podmíněných trestů odnětí svobody byla ve všech 8 případech totožná - 36 měsíců se zkušební dobou 60 měsíců.¹¹¹

Vzhledem k výše uvedenému lze konstatovat, že trestání pachatelů trestného činu vraždy je v posledních letech relativně konzistentní, a to jak do počtu odsouzených, tak do zastoupení jednotlivých ukládaných trestů. K uvedeným trestům ukládaným za zločin vraždy je vhodné dodat, že jako hlavní trest nebyl nikdy mezi lety 2016 až 2020 uložen takový, který by bylo možné označit jako alternativní - za alternativní lze považovat jen ty tresty, které nejsou spojeny s odnětím svobody (blíže viz 1.11.6.2 – *Alternativní tresty a moderní trendy ve vězeňství*).¹¹² Ukládání alternativních trestů není dosud možné zejména vzhledem k mimořádné závažnosti tohoto trestného činu, jakož i ke zvýšené nebezpečnosti jeho pachatelů. Zvláště závažný zločin vraždy tak ještě pravděpodobně dlouhou dobu zůstane činem, jehož pachatelé jsou trestáni výhradně "tradičně" nejpřísnější trestněprávní sankcí - trestem odnětí svobody.

¹¹¹ *JakTrestame.cz* [online]. [cit. 27. 2. 2022]. Dostupné z: <https://jaktrestame.cz/>.

¹¹² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3, str. 405-406.

Závěr

Trest smrti byl jednou ze sankcí, jejíž uložení připouštěly všechny trestněprávní úpravy na našem území. Jedinou výjimkou bylo období vlády Josefa II., který nakrátko od absolutního trestu pod vlivem osvícenských myšlenek upustil. Další zrušení následovalo až po více než dvou stech letech. Do té doby se ovšem fenomén trestu smrti zásadně proměnil – několikrát se změnila právní úprava, významně se lišily počty odsouzených a popravených v jednotlivých historických údobích, různily se důvody, které vedly k vynesení rozsudky smrti a v neposlední řadě se vyvíjel také pohled veřejnosti na tento mimořádný trest.

Dnes můžeme jen stěží určit, co přesně, kde a v jaké míře vedlo ke zrušení absolutního trestu. U některých národů to byla negativní historická zkušenost s tím, za jaké delikty byl trest smrti ukládán. Jinde se o jeho zrušení zasadila jediná významná osobnost, ovlivněná myšlenkami humanismu. A jinde došlo k upuštění od této trestněprávní sankce v důsledku širší odborné nebo i laické diskuse a veřejného mínění. V Československu (a jiných státních útvech na témže území) to byla pravděpodobně kombinace všeho shora uvedeného – jako významné abolicionisty je možné uvést kupříkladu Josefa II., T. G. Masaryka nebo Václava Havla. V průběhu času se u nás také proměňoval pohled veřejnosti na absolutní trest – toto je v práci ilustrováno zpracováním četných průzkumů veřejného mínění. Jistě měla ale na zrušení trestu smrti u nás vliv také historická zkušenost, a to zejména z let 1939 – 1945 a z období tzv. politických procesů v 50. letech – v letech 1918 – 1989 bylo pouze 18 % z celkového počtu popravených odsouzeno k tomuto trestu za kriminální delikty. Pokud bychom zahrnuly také rozsudky německých okupačních soudních orgánů, podíl by byl ještě významně nižší.

Zdánlivě poslední věta v příběhu o trestu smrti na našem území měla znít: „*Trest smrti se nepřipouští*“ – přesto vznikají stále nové průzkumy veřejného mínění, vedou se odborné i laické diskuse, vznikají odborné články, publikace, příspěvky na konferencích, jakož i četné vysokoškolské práce, a to i po více než 30 letech od jejího vyřčení zákonodárcem. Dle mého názoru se na tomto podílejí dva faktory – tím prvním, méně významným, je mezinárodní situace a ukládání trestu smrti v jiných státech. Jako méně významný jej označuji proto, že jen těžko bychom v zahraničí hledali stát, který trest smrti aplikuje „úspěšně“ – tedy tak, že jeho výkon má vliv na snižování kriminality, alespoň té závažné, a tím by plnil

hlavní účel trestu – ochranu společnosti před pachateli trestné činnosti, rozumějme kriminálních deliktů. Většina států, stále užívající tuto sankci, je spíše odstrašujícím příkladem a potvrzením toho, že zrušení trestu smrti bylo tím správným krokem. Významnějším faktorem je podle mého názoru fakt, že k činům, za něž hrozil trest smrti, dochází stále – kriminalita je fenomén, který je vlastní všem společnostem. Moderní trestní právo na něj reaguje mimo jiné prostřednictvím sankcí. Jejich ukládáním pachatelům trestných činů sleduje dva hlavní cíle – ovlivnění stavu, struktury a dynamiky kriminality jako celku a pozitivní působení na odsouzeného společně se spravedlivým potrestáním. Oba cíle spolu úzce souvisejí a naplňují jediný hlavní účel trestního práva. Přestože otázku trestu smrti u nás považujeme za právně vyřešenou, otázka sankcionování pachatelů trestné činnosti bude vždy aktuální – stále budeme hledat neúčinnější prostředky k naplnění účelu trestního práva. Toto nalézání bude samozřejmě ovlivněno snahou o naplnění jiných idejí lidem v té které době vlastních. Absolutní trest byl spíše než v rámci nalézání účinné ochrany před kriminalitou, zrušen v zájmu naplňování myšlenek humanismu a lidskoprávní teorie. Tato motivace nebyla národní, nýbrž minimálně celoevropská.

Po roce 1990 byl absolutní trest nahrazen přirozeně druhou nejpřísnější trestní sankcí – trestem odnětí svobody. Trest smrti byl sankcí výjimečnou, proto byl nahrazen též výjimečným trestem odnětí svobody – dnes na 20 až 30 let anebo na doživotí – který je možné uložit jen v případech těch nejzávažnějších zločinů, nejčastěji vraždy. Pachatelé vražd jsou v posledních letech, i přes stále silnější trend v oblasti alternativního sankcionování, trestáni konzistentně – v drtivé většině nepodmíněným trestem odnětí svobody. Žádnému z pachatelů vražd nebyl v letech 2016 – 2020 alternativní trest uložen jako trest hlavní. Alternativní sankcionování se týká zejména těch trestných činů, kde hrozil krátkodobý trest odnětí svobody – tento má být postupně nahrazován jinými tresty a dalšími sankcemi, nespojenými s uvězněním. Nelze se však domnívat, že by v blízké budoucnosti došlo k významnější proměně sankční politiky u zvláště závažných zločinů. Současná trestněprávní nauka má za to, že pachatele takových činů je třeba nejen napravovat, ale také trestat. Nutnou podmínkou pro možnost uložení alternativní sankce je shoda na potlačení retributivní funkce trestu – tato však u zvláště závažného zločinu vraždy ještě ani zdaleka neexistuje.

Seznam použité literatury

Monografie

BESTOVÁ, Cornelia C. *Trest smrti v německo-českém porovnání: inaugurační disertační práce k získání doktorátu na PF MU v Brně*. Brno: Doplněk, 1996. ISBN 80-85765-56-X.

BORČEVSKÝ, Pavel. *Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. ISBN 978-80-7380-866-2.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, Vojtěch SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. ISBN 80-7251-104-1.

FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8.

FORMÁNKOVÁ, Pavlína, Petr KOURA. *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol. (historická studie a edice dokumentů)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-03-8.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3.

MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost [ve světě a českých zemích]*. Praha: Rybka Publishers, 1998. ISBN 80-86182-05-3.7.

PEJČOCH, Ivo. *Gottwaldovy milosti: tresty smrti, změněné milostí prezidenta republiky Klementa Gottwalda 1948-1953*. Cheb: Svět křídel, 2017. ISBN 978-80-7573-008-4.

PEJČOCH, Ivo. *Kolaboranti a váleční zločinci na pražském popravišti: osoby, popravené v Praze v průběhu retribučních procesů 1945-1948*. Cheb: Svět křídel, 2017. ISBN 978-80-7573-022-0.

PEJČOCH, Ivo. *Masarykovy vražedkyně: ženy, zachráněné v období první republiky prezidentskou milostí před trestem smrti*. Cheb: Svět křídel, 2015. ISBN 978-80-87567-81-4.

PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH. *Masarykovy oprátky: problematika trestu smrti v období první a druhé Československé republiky 1918-1939*. Cheb: Svět křídel, 2012. ISBN 978-80-87567-21-0.

PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH. *Velké kriminální případy*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2554-8.

RASZKOVÁ, Tereza, Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: Vězeňství*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-7169.

Vysokoškolské kvalifikační práce

DVOŘÁKOVÁ, Kateřina. *Trest smrti*. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce prof. JUDr. Dagmar Císařová, DrSc.

HUDCOVÁ, Petra. *Problematika trestu smrti v právním kontextu*. Brno, 2017. Bakalářská práce. Vysoká škola Karla Engliš. Vedoucí práce JUDr. Mgr. Filip Rigel, Ph.D.

CHURÁ, Denisa. *Trest smrti*. Brno, 2020. Bakalářská práce. Vysoká škola regionálního rozvoje a Bankovní institut – AMBIS, Regionální rozvoj. Vedoucí práce doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D.

MACHALOVÁ, Petra. *Trest smrti v Československu a reflexe dobové právní vědy*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Mgr. Ondřej Horák, Ph.D.

NAVRÁTILOVÁ, Jitka. *Ochranná opatření de lege lata a de lege ferenda*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce neuveden.

PUCHMELTR, Jiří. *Trest smrti*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

REZOVÁ, Nicole. *Trest smrti v českém a mezinárodním právu*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Eva Žatecká, Ph.D.

TRTKOVÁ, Jana. *Trest smrti*. Praha, 2016. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, Veřejná správa. Vedoucí práce JUDr. Jan Vondráček.

Právní normy účinné

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky* v posledním znění

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod* v posledním znění

Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění

Sdělení č. 209/1992 Sb., *o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto úmluvu navazujících (Evropská úmluva o lidských právech)* v posledním znění

Sdělení č. 100/2004 Sb. m. s., *o Druhém opčním protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských právech týkající se zrušení trestu smrti* v platném znění

Vyhláška č. 120/1976 Sb., *o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech* v posledním znění

Listina základních práv Evropské unie v posledním znění

Nález Ústavního soudu České republiky, sp. zn. II.ÚS 413/04, ze dne 3.3.2005

Nález Ústavního soudu České republiky, sp. zn. IV.ÚS 463/97, ze dne 23.4.1998

Právní normy neúčinné

Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon* (účinný 1. 1. 1962 - 31. 12. 2009)

Zákon č. 86/1950 Sb., *trestní zákon* (účinný 1. 8. 1950 - 31. 12. 1961)

Zákon č. 91/1934 Sb., *o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech* (účinný 3. 6. 1934 - 31. 1. 1949)

Zákon č. 117/1852 Ř. z., *trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích* (účinný 1. 9. 1852 - 31. 7. 1950)

Ústavní dekret presidenta republiky č. 137/1945 Sb., *o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční*

Dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb., *o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech mimořádných lidových soudech (tzv. Velký retribuční dekret)*

Dekret presidenta republiky č. 17/1945 Sb., *o Národním soudu*

Dekret presidenta republiky č. 138/1945 Sb., *o trestání některých provinění proti národní cti (tzv. Malý retribuční dekret)*

Elektronické zdroje

Death Sentences and Executions – Amnesty International Global Report [online]. Amnesty International, 2020. [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/data/file/5249-death-sentences-and-executions-2020-web.pdf?version=1618938482>.

Doživotí, jako nejpřísnější trest v ČR, si odpykává více než 40 lidí [online]. Advokátní deník, 2021. [cit. 22.2.2022]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/10/20/dozivoti-jako-nejprisnejsi-trest-v-cr-si-odpykava-vice-nez-40-lidi/>.

JakTrestame.cz [online]. [cit. 26. 2. 2022]. Dostupné z: <https://jaktrestame.cz/>.

LIŠKA, Otakar et al. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989 (nezahrnuje rozsudky německé justice)* [online]. 2000. [cit. 25. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>.

LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF.

MĀSIAROVÁ, Lucie. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky* [online]. Vězeňská služba ČR, 2021. [cit. 21. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>.

Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty [online]. United Nations. [cit. 10. 2. 2022]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20140104212752/https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-12&chapter=4&lang=en.

ŠIMÁNOVÁ, Hana. *Několik poznámek k výjimečnému trestu* [online]. Právní prostor, 2016. [cit. 21. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/nekolik-poznamek-k-vyjimecnemu-trestu>.

ŠÍR, Vojtěch. *Popraviště v protektorátu Čechy a Morava* [online]. Fronta.cz, 2010. [cit. 17. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/dotaz/popraviste-v-protektoratu-cechy-a-morava>.

Tisková zpráva – postoje občanů k trestu smrti – květen 2019 [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, květen 2019. [cit. 8. 2. 2022]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4956/f9/ob190618.pdf.

Tisková zpráva – postoje občanů k trestu smrti – květen 2017 [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, květen 2017. [cit. 8. 2. 2022]. Dostupné z:

https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4358/f9/ob170612.pdf.

Tisková zpráva – Veřejné mínění o interrupci, eutanazii a trestu smrti – květen 2018 [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, květen 2017. [cit. 8. 2. 2022]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4657/f9/ov180621.pdf.

Trest smrti [online]. Amnesty International. [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/trestsmrti>.

Trest smrti [online]. Wikipedie – otevřená encyklopedie. [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Trest_smrti.

Trest smrti v Evropě a ve světě: fakta a čísla [online]. Zpravodajství Evropského parlamentu, 2020. [cit. 9. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/world/20190212STO25910/trest-smrti-v-evrope-a-ve-svete-fakta-a-cisla>.

VICHEREK, Roman. *Účel trestu* [online]. Epravo.cz, 2013. [cit. 3. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Stav trestu smrti ve světě

Příloha č. 2 – Zrušení trestu smrti ve státech Evropské unie

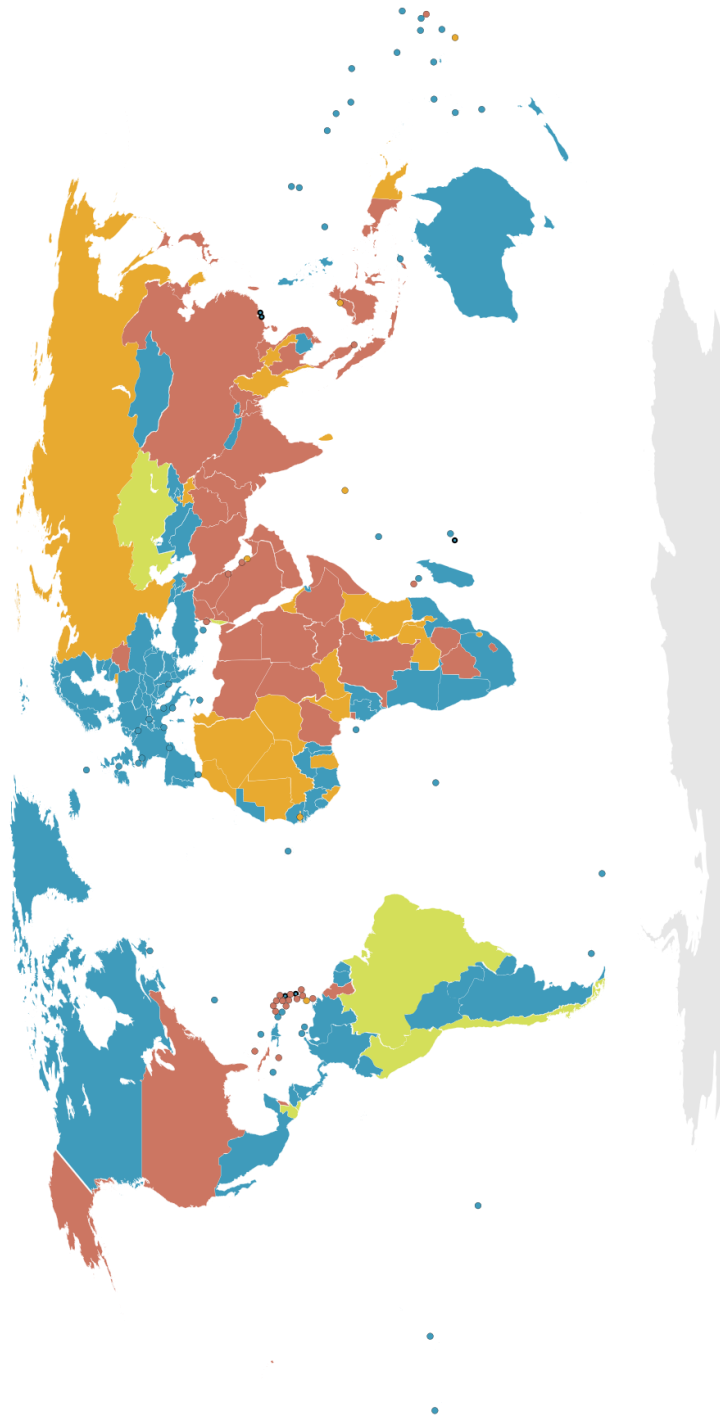
Příloha č. 3 – Celé znění článku 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech

Příloha č. 4 – Trest smrti v ČSR mezi lety 1919 a 1938

Přílohy

Příloha č. 1 – Stav trestu smrti ve světě

Zdroj: *Death Penalty* [online]. Wikipedia.org, 2021. [cit. 22.2.2022]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Trest_smrti#/media/Soubor:Death_Penalty_World_Map.svg.

Modrá – zrušen pro všechny delikty;

Zelená – zrušen pro zločiny nespáchané za zvláštních okolností (př. válečný stav);

Oranžová – v právu zakotven, dlouhodobě nevykonáván;

Hnědá – vykonáván

Stav k roku 2009 (Kazachstán – TS zrušen 2021, Lotyšsko – TS zrušen 2012)

Příloha č. 2 – Zrušení trestu smrti ve státech Evropské unie

Zdroj: vlastní zpracování, data z: *Trest smrti v Evropě a ve světě: fakta a čísla* [online]. Zpravodajství Evropský parlament, 2019. [cit. 22.2.2022]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/world/20190212STO25910/trest-smrti-v-evrope-a-ve-svete-fakta-a-cisla>.

Stát	Rok poslední popravy / rok zrušení TS
Belgie	1950 / 1996
Bulharsko	1989 / 1996
Chorvatsko	1987 / 1990
Česká republika	1989 / 1990
Dánsko	1950 / 1978
Estonsko	1991 / 1998
Finsko	1944 / 1972
Francie	1977 / 1981
Irsko	1954 / 1990
Itálie	1947 / 1994
Kypr	1962 / 2002
Litva	1995 / 1998
Lotyšsko	1996 / 2012
Lucembursko	1949 / 1979
Maďarsko	1988 / 1990
Malta	1943 / 2000
Německo	1981 / 1987
Nizozemsko	1952 / 1982
Polsko	1988 / 1997
Portugalsko	1849 / 1976
Rakousko	1950 / 1968
Řecko	1972 / 2004
Rumunsko	1989 / 1989
Slovensko	1989 / 1990
Slovinsko	1959 / 1989
Španělsko	1975 / 1995
Švédsko	1910 / 1972
*Spojené království	1964 / 1998

Příloha č. 3 – Celé znění článku 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech

Vyhláška č. 120/1976 Sb.

Vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

ze dne 10. května 1976

...

ČÁST III

Článek 6

1. Každá lidská bytost má právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života.

2. V zemích, kde nebyl zrušen trest smrti, může být rozsudek trestu smrti vyhlášen pouze za nejtěžší trestné činy v souladu s právem platným v době, kdy byl trestný čin spáchán, a nikoli v rozporu s ustanoveními tohoto Paktu a Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia. Tento trest může být vykonán pouze na základě konečného rozsudku vyneseného příslušným soudem.

3. Jestliže zbavení života znamená zločin genocidia, rozumí se, že nic v tomto článku neopravňuje kterýkoli stát, který je smluvní stranou Paktu, odchýlit se od kteréhokoli závazku, jenž byl převzat na základě ustanovení Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia.

4. Každý, kdo byl odsouzen k trestu smrti, má právo žádat o milost nebo zmírnění trestu. Amnestie, milost nebo zmírnění trestu smrti mohou být uděleny ve všech případech.

5. Rozsudek trestu smrti nebude ukládán za trestné činy spáchané osobami mladšími osmnácti let a nebude vykonán na těhotných ženách.

6. Tohoto článku se nelze dovolávat proto, aby se zabránilo zrušení trestu smrti nebo aby zrušení trestu smrti bylo zdrženo kterýmkoli státem, účastníkem tohoto Paktu.

Příloha č. 4 – Trest smrti v ČSR mezi lety 1919 a 1938

Zdroj: vlastní zpracování, data z: PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH. *Velké kriminální případy*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2554-8, str. 12. Srov. LIŠKA, Otakar et al. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989* [online]. 2. vydání. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV ČR, 2006. [cit. 12. 2. 2022]. ISBN 80-86621-09-X. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A170221_JJ_006_SEIT_02_-_DRUH_VYDN.PDF, str. 261.

Rok	Pravomocně odsouzení	Milosti udělené prezidentem republiky	Vykonané poprav	President	
1919	16	12	4	TGM*	
1920	22	22	0		
1921	30	29	1		
1922	38	38	0		
1923	42	40	2		
1924	35	35	0		
1925	18	18	0		
1926	25	25	0		
1927	27	24	3		
1928	28	28	0		
1929	20	19	1		
1930	19	17	2		
1931	33	33	0		
1932	30	30	0		
1933	39	37	2		
1934	2	2	0		
1935	4	3	1		
1936	2	1	1		EB*
1937	5	2	3		
1938	8	2	6		EB/EH*

*TGM – prof. PhDr. Tomáš Garrigue Masaryk, dr. h. c. mult. (v úřadu presidenta od 14. listopadu 1918 do 14. prosince 1935)

*EB – prof. JUDr. PhDr. Edvard Beneš, GBE, dr. h. c. mult. (v úřadu presidenta od 18. prosince 1935 do 5. října 1938, poté předseda vlády generál Jan Syrový, do 30.11.1938)

*EH – doc. JUDr. Emil Hácha (v úřadu presidenta od 30. listopadu 1938 do 15. března 1939, poté státní president)